

Kala Ingrid:

„Seto Käsitüü Kogo and tiidä, õt ummõhtõgi om mi uma rõiva raamat valmis saanu.”

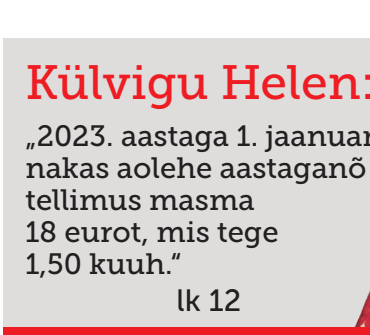
lk 9

Raudoja Ahto:

„Andmõbaasi saat kätte Seto Instituudi kodolehe päält – <http://setoinstituut.ee/kalmistud2/>.”

lk 9

Külvigu Helen:

„2023. aastaga 1. jaanuarist nakas aolehe aastaganõ tellimus masma 18 eurot, mis tege 1,50 kuuh.”

lk 12

Setomaa

Hind 1 euro

Detsember 2022, nr 12 (397)

Välläandmist tugõ Setomaa Kultuuriprogramm

Vahel Setomaa valla leht

Tiidä’ ja unõhtõt tii’

Mi kõik olõ tiikäüjä’, käünü’ säänsdit ja määnsdit teid. Vanõmbil inemistõl omma’ mälestüsteh uma’ tiikese’: karatii’, hainatii’, külä- ni mõtsatii’, suurtii’ (kruusatõt tii) ja kivitii’. Väiko’ tii’ omma’ inemiisi vai hobõssidõ sisse sõkut ni sõidõt, osa teid om asatundjidõ tiimeistridõ luud. Kõik tii’, nigu viitii’, jätä-i vako perrä, a õks kutstas tuudki tii.

NASSARI ELVI

Ku tetti ravvadsõ’ tii’ (raud-tii) vai ku naksi’ lindama luhi-laiva’ (õhutii), läts peräle joudminõ kipõmbast ja tiilolõmisõ aig lühembäst. Ütest paigast tõistõ naksõ’ üteh inemiisiga rühkmä ka õgasugu tõvõ’.

Umal aol, ku vil hobõssidõga sõidõti, läts läbi Setomaa mõtsu pallõ teid. Nuu’ omma’ no’ pia ar häädünü’, pallõ’ omma’ võsso kasunu’. Mõnda tiid inämb tiidäki-i, a viländ om vil inemiisi, kiä’ nuid mälehtäse’. Teiele panti nimmi. Külä pand’, a ka pereh pand’.

Mälehtä latsõiäst, 1960. aastidõ algusõst, õt ütevoori, ku Petsere lähkoh olli’ sõaväeop-pusõ’, püürd’ mi mõtsatii pääle suurtii päält tangikolonn. Pääle tuud ol’ väikotii sügävit ruupit täüs ja otsani halv. Ni edespidi kõnõldi mi perreh õks tangitiist („aja eläjä’ tangitiini“), mis sis, õt peräst näid sääl inämb näe-s.

Kuuli käve’ latsõ’ tuul aol jalaga vai rattaga, kavvõmbast koolilatsõ’ bussiga. Kuusküm-mend aastat tagasi talvidsõ koolitii pääl tõonõkõrd õks mõni külämiis pidi kalhoosi hobõsõ kinni ni lask latsõkõisi perilidõ taadõ saisma. Kõvastõ tull’ kinni hoita’, sõit eis’ oll’ lustilinõ – tii oll’ nilbõ ja lumi linnaš hobõsõ kapju alt.

Hobõsõtii’ ja kivitii’

Vanast käüti pallõ jalaga, pikembä sõidu jaost panti hopõn taossihe. Lämmäl aol sõidõti rattil (vankriga), talvõl riiga. Inämbüiste sõidõti liina vai turu pääle varra hummogu, sis ku olõ-s nii pallav. Tagasi tullõh võidsõ ilm veiga lämmi olla’, sis tull’ tii pääl hobõssitki juuta’. Varjo olõ-s kostki löüdä’, tuuperäst oll’ vanast istõt suurtõ teie viirde puid, õt inemistõl ja veoläjlil jaahõhõmb olõsi’. No’ inämb puid istutõda-i, arvatas, õt kiä tuu õks jalaga käü, sõidõtas jo erämas-sinidõ vai bussõga.

Niisamatõ olõ-i inämb talvõl

suurtõ teie veereh nätä’ määnsditki puitsit varvolitsi lumõ-redelit, minkõ’ tuisudsõ ilmaga tii’ lumõst puhta’ hoiõ’. Parhil-latsõl aol aetas tii massinidõga lumõst puhtast. Nii omgi, õt hobõsõtii’ kasusõ’ haina ja kivi-tii’ matõtas asvaldi ala.

Ku raudtiid vil olõ-s, veeti Setomaaalgi kraami ja ka posti hobõssidõga, a ku 19. aastaga-saa lõpuh Pihkva-Riia raudtii valmist sai (1889), jäi hobõs-sidõga posti vidäminõ maahha. Käüti voorih, viina- vai lina-voorih liiguti hulgakõisi üteh. Teie pääl käve pallõ rahvast, ku olli’ kerigupühä’ ja ristikäügi’ – pühäpilte kannõti kümnit verstu.

Inne raudtii tulõkit oll’ vana ja avvustõt tii Riia-Pihkva maan-tii, midä rahvas kutsõ kivitii. Väikombist küllist tuu läbi lää-s, a Misõst läts. Nime sai tii arvada’ tuu perrä, õt 1859. aastal sai kivivuudri. Mõnõ aasta peräst, ku kivi’ paika vaonu’, anti tii käüki (1865).

Inne raudtii tulõkit aeti kivi-tiid pite Pihkvahe ja kogoni Peterbuura suuri lihaeläjit – vabrigutüülisõ’ ja suur sõa-vägi tahtsõ süvvä’. Suurõmbidõ kotussidõ nigu Petsere, Vana- ja Vahtsõ-Irboska, Pankjavitsa ja Laura vaihõl olli’ uma’ tii’, minkõ kotsilõ kirotõdi umal aol aoleheh, õt suvõl sõidat säänsdit pite tolmpuilveh, vihmatsõl aol vaot mua sisse. Ees-tiao lõpuh naati ka Petserimaal teid parembast tegemä, õgvõn-damma. Mõnõh kotusõh raoti tii eiski läbi mäe.

Talvõtii, Pihkva tii

Olle ka säänsdit teid, koh sai sõita’ õnnõ talvõl – üle kinni külmänü vessi ja soiõ. Nuu’ olli’ talvõtii’.

Lädinä küläst vei rannatii üle külmänü vii Pihkvahe ni kuts-tigi Pihkva tii. Lädinä miis Niko-lai Repän om Eesti Rahva Muu-semilõ kunagi kirotanu’, õt joba tsaariaol sõidi’ seto talomehe’ talvõtiid pite suurdõ liina kaupa tegemä. Viidi kuivatõt kallo (tinte, latkit), savianomit, kars-sinit, aga ka näpotüüd – kindit

Lumõredelidõ kohendaminõ tii veereh. Arvada’ 1960. aasta’.

Hobõnõ üle iälahi hüppämäh.

Hiiumaa muusõumi kogo pilt

Pihkva–Riia kivitii 1949. aastal.

Maantiimuusõumi kogo pilt

Maantiimuusõumi kogo pilt

Külärahval tull’ naada’ käümä Sahhoodi (viimäne külä Piusa alambjoosul) ja Krupa-tagot-sidõ suuhainamaiõ pääle. Nuu’ hainamaa’ olli’ vaovah kotusõh, kohe rattidõga mano päseki-s. Haina varuminõ oll’ veiga rassõ – rannasuu oll’ tõonõkõrd vett otsani täüs, hain tull’ kanda’ vällä ja kõkõpäält lepä-paiju-ossõst raamõ pääle nõrgumma panda’. Õga eläjä’ taha-s tuud kõhna suuhaina veiga süvvä’ki, a midä sa näläga õks tiit.

Niidet ni kuivatõt hain panti kuhja ja tuudi talvõl kõva talvõ-tiiga kodo. Veeti reki pääl, tii pääl tšuut haina pudõsi maa-lõgi, arvada’ tuupärast oll’ tuu talvidsõ tii nimi hainatii. Inemiisi uma’ hobõsõ’ olli’ ar’ kalhoosi võet, nuid tull’ tallimehe käest küüssü’. Talvõ’ olli’ 1940. aastail veiga lumidsõ’ ja külmä’, kalhoosi hobõstõl taosõ’ kehvä-kese’, rii’ kah vana’. Rannavee-ritsidõh soiõh tull’ haina peräst kõvastõ vaiva nätä’. Peräst-poolõ, ku hõste kaubalõ saiõ, sai eiski traktoriga tuvva’. Ku 1970. aastail tull’i lämmä’ ja lumõlda talvõ’, sis rannaveeridse’ haina-tii’ kõlba-s inämb riiga sõitmi-sõst. 1990. aastidõ algusõst olli’ nuu’ tii’ joba ar häõnü’, kinni kasunu’. Elogi kättõ aigupite rannaküllist ar’, inemisõ’ lätsi’ elämä muialõ ja ku teid inämb sõkuta-i, kasusõgi’ kinni.

aeti kõvastõ juttu, naarõti ja laulõti.

Hainatii’

Lädinä, Tupina ja Vedernika külä mehe’ käve’ ka suvõl läbi rannaküllil Krupast läbi Molosva, Ivvanboloda ja Petski, käve’ kooni Irboska ja Pihkvani vällä. Verevidõ valtsusõ aigu katõti tuu tii asvaldiga ja no’ om oblasti ala jäänü. Pääle sõta, ku tetti kalhoosi’, võeti inemiisilt eläjä’ ni maa’ ar’, küllä tull’ suur hainapuudus. Kalhoos võtt’ paremba haina-maa hindäle, inemiisil tull’ otsi’, kost umalõ lehmäle haina saia’. Kodo ümbre tohi-s võtta’ – tuugi oll’ kalhoosi maa. Mis tuust, õt hain sääl ar’ mädäsi, a puttu’ õks tohi-s.

Pikälinõ tii olõ-s kerge, talvõtii oll’ pelgü külält. Peläti rüüvliit, tuuperäst sõidõti nelä-viie vai kogoni vil inämbidõ hobõssidõga. Üteh võeti kirvõ’ ja lapju’.

Õgah riih oll’ ka pikembit ruudmit (lattõ) ni laudu. Nuid läts vaia, ku johtu ette tulõma iälahi (jääpragu). Pihkva järve pääl oll’ tii pedäjä- vai kadajaos-sõga ar’kirotõt, maahha märgiti tokikõisi, minkõl pümmembät väarmi nardsukõsõ’ küleh.

Sõidõti õks valgõl aol, a ku tagasisõit jäi pümme ao pääle, võeti ette sõitma tiidjämbä’ mehe’, päämätselt Molosva vai Krupa rannavindläse’-ka-lamehe’. Kõnõldi, õt vindläse’ olõvat sõitnu’ ütitselt riih põl-vildõ, sälä’ välläpoolõ – sis sälä-koti’ võta-s ruumi. Vastakutti

ni kaputit. Pihkvast tuudi tulõ-tikkõ, piiretüst, tüüriistu, ilo-sidõh plekk-karbõh tsäiu, vin-nekeelitsit kalendrit, mõni tõi eiski ummõlusmassina.

Minti mitmõkõsõ, naase’ kah üteh. Tii pääl võeti ka külmä-ruuht – viina vai piiretüst. Üüd olti Pihkvah varahambast tut-vih paigoh, selle õt pallõ oll’ hobõsõvarguisi (hobõsõpassõ naati andma 1920. aastail) ja peläti. Mõnõ’ julgõmba’ mehe’ käve’ rongiga Pihkvast Peter-buurahki ar’, säält tõie’ pee-nembit puutüü tüüriistu, kõkkõ kängsepätüüst vajalikku ni ka nahka siirsaapidõ tegemisõ jaost. Sis, ku jo Setomaa Eesti ala sai ja nakaš Vinnemaast eräle olõma, tuud vanna tsaari-ao marsruuti pite sõita’ inämb saa-s.

Ülembsootska tegemisõ

- Kuna Tarto joulukuus tull' šookõrd Setomaalt, sis Tarto joulukuusõ edimätsi kündlidõ palama pandjidõ siäh oll' ka Setomaa ülembsootska.
- Kohtusi Luhamaa priitahtlikõga. Setomaa valla Pääste-liidu nimekiräh om no' ka Luhamaa Nulga Priitahtliku'. Setomaa om no' inämp hoiet!
- 5. detsembrišt võtt' ülembsootska osa Võro maakunna käsitiü ja talotoodangu näütüsmüügist. Müük toimu jo 21. kõrda. Setomaa tegija' võtva' tuust osa pärast toda, ku Setomaa vald liitu Võro maakunda.

Võromaa Arõnduskeskusõ juhatusõ liigõh Tootsi Tiit ütël, õt šoo om hüä võimalus näüdädä, kuvvõrd umma-muudu Võro maakund om, ni näüdädä' maakunna söögi-tuutjit ja käsitiülisi.

Hüvvä aastavahetust,
ilolisi talsipühhi!

**GOMOZOVA
ANZELIKA,**
ülembsootska

MTÜ Seto Küük ja juubõliaastak

MALKOVI PILLE

MTÜ Seto Küük tegevjuht

Kaieh kõrrast tagasi MTÜ Seto Küük alostusaigu, sis 2017. aastaga novembrih Setomaa piirkunna kõögivaldkunna ettevõtja' tei' taa MTÜ, õt suu-rõnda' kuuhtüüd valdkunna ettevõtjidõ vaihõl ja tuuga' liikmidõ ja Setomaa kohaligu ja perändsõõgi edenemist. Sün-nüpäävä kuupääväs saa lukõ' 11. detsembrit 2017, sis sai ühing aamõdligus MTÜ-s.

Viie aastaga joosul om ühin-guh olnu' erinevvi liikmit üle 40. Juubõliaastagal om ühinguh aktiivsõh tegevüseh 31 söõgi-huvilist. Om OÜ, MTÜ, eräisikit, FIE ja Setomaa Muusiumi'. Mittetulundusühingu ütes kõõ suurõbas ja tähtsäs üritüses om mitmõ aastaga joosul olnu' kõrralda' katõpäävälist suurt söõgipito, mia oll 2022. aastagal jo kümnendät kõrda.

Kostipäävä juubõliaastagal oll rekord külästäiji ja kõõgi aigõ kõõ inäp kohvkut vallasõ, kokko oll 24 kohvkut. Rahul olli' kõõk, külälisõ hääst kohaligust söõgist ja kultuurist, kõrraldaja' hüvvist ja käbehist tüü-tegijist. Juubõliaastaga joosul om ühingu tegevüs olnu' teküs ja paistus jo vällä kavvõbahe Setomaad.

Projektega' om saad rahha mitmidõ tegemisi jaos. Iist om vöödõt ja kõrraldõt mitmit opitarri, kooltuisi ja keväjane laat Obinitsah. Hulga huvilisi oll tordi, leevä ja hapusaia tegemisi opitarõdõh. Ka' Võrost, Põlvast om mi kooltuisi osavõtjit olnu'. Kauma om pant ka' Obinitsa Kogokunna söõgi-kaap, õt hinnatasi' umakasvatõt söõgikraami ja tuud mõistõtsi' jaka', ku hindäl jääs üle.

MTÜ Seto Küük om Setomaa katusorganisatsioon söõgikraami kasvatajidõ, -tegijidõ

ja huvilisiga', ühingu liikmidõ kaubaletiga' om aastaga joosul olt vällä nii lähebäl ku ka' kavvõbal. Kunigriigi meistridõ lahvkat kiti' mitmõ külälisõ' ku kõõ pareba ja huvtavaba kaubaga' müügitelti. Mi märksõ-nas liikmidõ kottalõ ommõgi', õt mi olõ erinevä' ja mi tootõ' mitmõsugumatsõ'.

Viimäne kauminõ oll Riigikogoh. 5.–7. detsembril Võro maakunna meistridõ näpotüü ja talokraami näütüsmüük, minkõ pääkõrraldajas oll Võro Arengukeskus. MTÜ Seto Küük liikmidõ toodang oll väiga' nõv-võt ja oodõt. Maheda' ja käsitsi valmstõt tootõ', piirkunnah kasvatõt kraam ommõgi' mi Nokia, nii võisi' uma kraami kottalõ üldä' uhkusõga' kõõk Setomaa söõgikraamivalms-taja' ja söõgikraamituutja'.

Vahtsõnõ aastak om ussõ iih, vahtsõ tegemisõ, vahtsõ tsihi' piat säädma kõrgõ', inemisi ja piirkunna tegemisi ja peränd-süüki kõrgõlt hinnatõh.

Ma soovi, õt ti virgastõ toimõ-tasi', mahedalt ja lahedalt armastusõga', sis eläs Setomaa!

Hüvvi vahtsit tegemisi ja julgit vahtsit tsieht!

Seto Küük pakk sõira.

Malkovi Pille pilt

Opilasfirmadõ laat Verskah läts kõrdapite

Timahava 26. novembril jõudsõ Verskahe noortõ laadolõ 30 ettevõtlikku Lõuna-Eesti koolih tegelevät firmat, nuidõst katõsa oll' Setomaa koolõst. Laat läts õgatpite kõrda, oll' ostjit, oll' hüvvä kraami ja noorilõ jagosi kitmist.

KALA INGRIT

opilasfirmadõ laado kõrraldaja

Parempit sortsõva' šookõrd Setomaa Liidu vedosnik Timmo Margus, Võro Arõnduskeskusõst Ermeli Eliis, Junior Achievementist Elmiku Merike, kimmäs Kirsi talo pernaane Kerdti Kaidi ja nuur ettevõtja Kisla Kerlin.

Kõkõ kõrgõmba tunnus-tusõ, paremba opilasfirma tunnuskirä saiva' Võro latsõ', kiä' tegevä' hindä maskiirmisõst näovärme. Nimä tegevä' kuuhtüüd Kaitsõliiduga ja ommava' umma toodõt uurnu' laboratooriumih.

Kõkõ paremba minifirma avvikirä saiva' Mikitamäe kooli latsõ'. Kuusõmõtsa Diana, Suurmõtsa Vanessa-Maria ja Varušina Elizaveta tegevä' kingituse jaost kaartõ. Näid avitasõ' oppaja Vabarna Maret ja latsõvanõmp Kuusõmõtsa Trin. Veiga hüä käega noorõ' ettevõtja'!

Setomaa koolinuuri tunnus-tõdi viil ku kõkõ paremba müü-gistrateegiaga firmat. Verska ÕF

Parembast Setomaa firmast tunstõdi Verska koolipoistõ firma R.V.K.V.

Teervalt Reigo pilt

Kaardi Karmann paksõ müügist pangakaartõ hoitmisõ karmat. Laanõtu Laur, Riigi Toni-Maren ja Koppeli Rain-Ri-hard ommava' kuuhtüüh Võro Tsentri ja oppaja Kalderi Reelika mõtõlnu' vällä hõste uhkõ asä. Säane karmann sobis nii noorilõ ku ärimühile.

Parembast Setomaa firmast tunstõdi ummamuudu rõivit ja ehtit tegev Verska koolipoistõ firma R.V.K.V. Sääl firmah tegutsõsõ' Parijõe Indrek, Riitsaarõ Truvar ni Küti Georg ja näid juhendas Kalderi Reelika. Noorõ' eis' ka kandva' nuid rõivit ja ommava' müügi man usutava'.

Tunnustust jagosi viil tõisi-lõgi Võro ja Põlva koolilatsilõ.

Vällä anti ka kats eripreemiat ja üte nuist sai Verska kooli mini-firma Helgi. Tuiga Ketriin ja Hõbeniku Sandra tegevä' kuu-h oppaja Kudre Helenaga helkur-rõivast iloasju ja hindä nättä-väst tegemisõst pilisejit.

Meil käve laadol ka kavvõn-dõst külälinõ. Seto juuriga muusikamiis Ahvena Reigo tull' Talnast ja kõnõli uma tiist ettevõtjana. Reigo om tennü säändse internetih muusika-vahendamisõ kotusõ, kohe Eesti muusiku' saava' ummi laulõ üles säädä' ja kiä taht, sis säält kullõlda'. Sääl om ka pallõ Seto-maaga kõüdet muusikit. Otškõ' internetist ülest Fairmoss, ostkõ' muusika kullõminõ ja toetat tuuga mi ummi inemisi.

Timahava saiva' paremba' noorõ' avvuhinnast mi uma Setomaa väikoettevõtjidõ teenussit. Vällä anti erisagamatsi söõgi opitarõsit, pildi tege-misõ võimaluisi. Nuuri uutva' ka seebikiitmisõ opitarõ, saanisõidu' ja sanna'. Aitumma ka Vabarna Jalmarilõ, kiä tugisi laato ja noortõl om võimalus tulla' Treski festivalilõ vahtsõ aastaga suvõl.

Loodami, õt kõõk noorõ' saiva' hüvvä kogõmust müügi man. Aitumma kõõgilõ, kiä' käevä' ostmah ja nuuri tugimah. Laado kõrraldusõlõ andsõ' toetust Setomaa programm ja Setomaa vald. Kõkkõ taad päivä hoitsõ hõste kuu-h Leima Evelin.

Aastak Setomaa Turismih

LEIMA AARNE

Setomaa Turismi vedosnik

Suvi läts müüdä linnahtõh, illos süküis takkaperrä. Kiroda turismist Setomaal. Kõõpäält Setomaa Turismist ku organisatsioonist. MTÜ luudi 2006. aastagal ja tuu tsiht om turismiga' kõüdet ettevõttidõ ja turismi arõngust huvtõt mõttõkaaslaasi ühendäminõ ja turismivaldkunna edendäminõ Setomaal. Täambä om meil 35 liigõht. Setomaa Turismi tüüh om kol' päämäist tegevusvaldkunda:

Edimätses – turismiette-võtjidõ ühendäminõ ja üteh-kuuh turismiettevõtlusõs kõõ pareba keskkunna luumisõs vaaminevidõ protsesse mõo-taminõ. Tuu om väiga' tähtsä ja ma looda, õt turismiettevõtja' mõistva' ja kasutasõ' tuud võim-alust inäbä.

Tõõsõs – turismiinfrastruktuuri arõndaminõ. Hüäs näütes om siih Seto Külävvüü turismimarsruudi luuminõ aastagidõ iist. Muidogi' ka' infotahvli', sildi', viida' jne. Kõiki nuid om tett ja tetäs läbi erinevidõ projekt.

Kolmadas – Setomaa turundaminõ. Turismiinfopunkt Verskah, visitsetomaa veebi-leht, sotsiaalmeedia, trükise, aokiränikõ pressireisi', reisi-kõrraldajidõ oppõreisi', turis-mimessi' jne.

Viimädse' aastaga' omma' kõõgipooli olnu' väiga' keero-litsõ' ja ka' turismilõ. Setomaal om lannü' siski' hõste, selle õt meid mõotas päämätselt sise-turism ja covidil aol hoops kauti siih inäbä ku muido.

Lätläisi Lõuna-Eesti külälisi siäh om kõõk aig inäbä ja inäbä. Tuud kintäse' kõnõlõmisõ' Haani-Rõugõ-Otepää turismi-ettevõtjidõga'. Setomaal nä käävä' päämätselt Verska vii-keskusõh, turismimarsruu-dil om näid veidõ nätä', võisi' olla' inäbä. Šooaoni' om Seto-maa läbi ütisprojekte suhelnu' päämätselt Ape ja Smiltene valduga' ja ka' Suiti ja Liivi kul-tuuriroomiga'. Aluksne om mi naabri ja täambä Lätih väiga' populaarnõ turismikotus. Luudus, aolugu ja targa' arõndusõ' omma' tennü' tuust liinast tõõmõli tõmbõnumbri. Aluks-nehe tuldä kavvõbalt Lätimaalt sagõhõhe mitmõs pää-väs ja nuu' puhkaja' tegevä' täks välläsõitõ ka' (Lõunõ-)Eestihe. Mi pia lätläisilõ Setomaad inäp turundamma. Aluksne turismi-vedosnigõga' om tekkünü' hüä läbikauminõ ja mõlõbapuulnõ suuv tetä' kuuhtüüd.

Alostus oll augustih, ku Setomaa Turism oll vällä uma infolavvaga' (viil oll Taarka Tarõ suulleeme opitarõ, Seto-maa nuursootska' ja tõõsõ') Veclaicene kohvikidõpääväl Delinkalnsi mäe pääl. Tuu oll

edimäne kuuhtüü, mia süündi pallõhki' mi hüä sõbra Prangli Jaani iistvõttõl. Kohvikidõpäiv oll näil tõist aastakka ja näil om tahtminõ mi kostipääväga' kuuhtüüd tetä' ja meilt oppi'.

Oktoobrih olli' Aluksne Turismikeskusõ viis tüütäjä't mi kutsõl küläh Setomaal. Lõõ-nõh Tsäimajah, seminar Reegi Majah ja peräst sõit müüdä Setomaad (sh Vana Jüri Seebi-kuu lugu, rõivilõpandminõ Obi-nitsa muusiumih, Serga tsasson-jne) näüdas näile Setomaad tävveste vahtsõ küle päält, nä tunnisti', õt sai' kultuurišoki. Innebidi nä kõõk olli' kaunu' õnnõ viikeskusõh ... Om võit-malik, õt mi olõ pia jo ka' pro-jektipartneri', selle õt Aluksne om üts nuist, kinkõga' kuu-h valmistas Setomaa ette võima-likku EST-LAT projekti.

EAS kõrraldas väiga' erinevvi meediagruppõ reise Eesti-maalõ. Hüä, õt Setomaa om näide siäh, midä peetas täht-säs näüdädä'. Juunih oll Seto-maal Poola TTV3 reisisaatõ võttõgrupp. Paasapääväl käve Setomaal USA reisikanal Curious Traveller. Johtuda' säntsel pühäl Setomaalõ, tuu om tulõjalõ lotõriivõit. Võttõ-gruppi saat ja Setomaast kõnõl Külvigu Helen. Setomaalõ joudsõ ka' kuulsa Hispaania disainer Juan Duyos üteh modelli ja näütlejä Laura Sánchezega. Tuust reisist mõota-

tuna luud kollektsiooni näüdati Madriidi moenädäli aigu.

Novembrih sai' Obinitsa muusiumih kokko Setomaa giidi'. Giidi' omma' turismi-vedosnigu silmä' ja kõrva', tuu tähendäs, õt näide tagasiside kogõtust, tähelepanõkidõst ja ettepanõkidõst om ülitähtsä.

Innebidi om Setomaa Turism katõl kõrral kõrraldanu' giidele kooltuisi ja näid ka' atestiirnü'. Oppõreisi' omma' väiga' tähtsä' – tõisi tegemisi näge-minõ om hariv ja inspiirivä. Varra keväjätsel aol mi tei ummi liikmilõ sõidu müüdä Setomaad. Novembrih oll Võro-maa Arõnduskeskusõ kõrraldõt oppõreis maakunna turismi-ettevõtjidõlõ Seto-, Võro- ja Lätimaalõ, minkõst Kauksi Ülle mineväh aolehe numbrih kirot.

Mälehtägi-i, kunas üte aas-taga joosul om Setomaal olnu' nii hulga huvtavvi ettevõt-misi. Treski Küüni kontserdest om vällä kasunu' Treski Fest. Innidse Hirmemäe asõmal toimõtas suuri plaanõga' Seto Man Puhkekeskus. Samasuuri plaanõga' om Ilmaveere kes-kusõ arõndaminõ Obinitsah – mi ooda huviga'. Verska Resto tulõk oll ku väreke õhu puha-hus söõgimaastigul ja hüä miil om Tsäimaja üle, minkõst om läbi muutuisi saanu' kododsõlt illos söõgikotus.

Mi ooda jo suurõ huviga' vahtsõ aastakka.

Petseri mastõr lumõh.

Eräkogo pilt

Ma', petserläne

ÕIE VIILO

Šoo ma olõ ja ütle sedä uhku-sõga. Sündü ma Petsere liinah 16.03.1942. Kotoh sündü, selle õt tuul sõajärgsel aol oll' tuu tavalinõ.

Liinah oll' Saksa võim. Oll' tuu hüä vai halv, tuust õs kõnõlda'. A iltsõpa kuuli päält esä ja mu nn jouluvana arotuisi Eesti aost. Miilde jäi tuu, õt nä olle' president Pätsi pääle pahatsõ', õt timä and' Eesti ar' vindläisilõ.

No' sis jouluvanast ka. Timä oll' väikene halli pää ja valgõ habõnõga vanapapi, kiä oll' Lenini käest isikulisõlt armu saanu. Tä tiine Mustal merel laiva pääl mehaanikuna, sis ku oll' suur oktoobrirevolut-sioon. Ku bolševigu' sai' võimulõ, sis laiva' natsionali-siirti. Nii ka tuu laiv. Laiva pääle tulles' pufoh soldadi' püssega ja pannii' laiva miiskunna trümmi kinni ja nä jäteti sinnä' hummoguni. Pito oll' vaja panda'. Laivamehe' lubati hummogult kõik maaha laskõ'. Juhan, tuu mu jouluvana, oll' sis viil nuur miis, a hummogust oll' pää hall.

Milles ma timmä jouluvana kutsi, a tuuperäst, õt tä käve õgal joulupühäl meil küläh ja oll' mullõ jouluvanast. Pand' uma lambanahksõ kasuga pahepoolõga sãlgã, paklist pikã habõnõ ette, vildi' jalga ja roh-kõb olõ-s vaiagi. Kingikoti ka tõi, a mis sääl seeh oll', mählehtã-i. Kott oll' suur, linatsõst rõi-vast kartohkakott, mis oll' suuro nõõrãga kinni kõüdet. Ma pidi muidogi salmi ka lugõma, eski sis viil, ku jo suur koolilats olli ja arvu sai, kiä mu jouluvana om. Tuu ärevüs om kõõ viil meeleh, mitä tundsõ, ku tãlle salmi loie.

Jouluvana Juhan om matõt Vahtsõliina kalmistulõ kellã-torni lähkohe. Kuna Juhan oll' olnu ka sepp, sis oll' tä uma havva kotusõlõ jo inne ilosa raudaia ümbre tennü. Aid saissõonimaani. Olõ käunu õgal kevãjãl hauda kasimah. Ütskõrd oll' üteh algklassiiãlinõ sugulanõ, kiä küüsse, õt kiä om siiã' matõt. Ütli tãlle, õt siih om mu jouluvana ja kõrval om timä naane. Lats küüsse, kas tä om pãkãpikk. Ütli, õt jah. Hüä, õt mi õks usu jouluvanna.

Juhanit laiva pääl maaha õs lasta', selle õt pufoh soldadi' saa-s laiva juhtmisõga hakkama. Niisama mere pääl hulpva laivaga olõ-s midãgi tetã' ja nä nõvvõ' laiva käuma pandmist. Nii sündü kokko-lepe', õt laiv pandas käuma ja soldadi' viiãs sadamahe. Mää-negi üts ülemb õs lupa' tuud. Sis saadõti telegramm Leninile, õt mis tetã'. Pikki tunnõ perãst tull' jaatav vastus. Laiv panti käuma ja sõidõti sadamahe.

Juhan tull' Eestih tagasi, võt' naase. Näil sündü kats tütãrt. Üts lãts elãmã Sãk-samaalõ, tõõnõ kohegi Vin-nemaalõ. Näide saatus om tiidmãldã.

Juhan ehi' Petserehe suuro katõkõrrusõlisõ maja, jo tä oll' laiva päält ka midãgi tiinnü vai saanu. Maja sai iltsõpa tulõkah-jõh kannahãta'.

Juhani jutustustõst jäi' mullõ miilde sadama', Sevastoopol ja Simferoopol. Meil oll' kotoh saina pääl suur NSVL Euroopa osa kaart. Latsõna ma sõidi tuud kaarti pite Musta mere viirde, õt nuid liinu nãtã'. Tuu oll' mu latsõpõlvõ unistus, minkõst ma mitte kinkõlõgi õs kõnõla'. A tä lãts tãüde. Puhksi ütskõrd per-rega Sevastoopoli lähkoh, kost

õga õdagu sai Sevastoopoli tulli imehtellã'.

Ku mult küüssü' edimãtsi mãlestüisi Petserest, sis om meeleh tuu, kuis talomehe' naksi' hummogidõ varra hobõs-tõga rattidõ kolinal Petsere turulõ tulõma. Huults oll' katõt munakivvega. Mi maja olle Võro huultsah, minkõ lõpust paistsõ Petseri kloostri Maafa kefk ummi kuplidõga. Tuu pilt oll' nii illos ja nii meeleh, õt ku mul olõsi' veidõkõsõgi kunstiannõt, sis ma joonstasi' tuu pildi eski mãlestüisi pite ar'.

Mu esã maja oll' väikõkõnõ, a aid oll' suur. Sãäl ma olli suu-rõba osa umast latsõpõlvõst. Minno risteti ja minkõgiperãst kotoh. Ristmisõst om viil kãeh hõpõluits, kohe om gravee-rit 24.05.1942. Kiã kinke, õi tiia'. Vaest ristiimã Liisi. Vanõ-bil joht säänest võimalust õs olõ'. Minno kanti Petseri lutõri kerigu nimekirja.

Viil ütest asãst, mis mu rist-misõga seotu om. Tuul samal pãävãl tull' meele küllã üts tutvã, kiã käve uiboistikit ost-mah. Tä kinke mi perrele kol' istikut. No' sai õgaüts hindãle uma uibo. Kõik lãtsi' kasuma ja kanni' hüvvã saaki. Edimãtsena kuivi ar' esã puu, sis imã uma. Ku perãmãst vuuri viil aiah sai kãvvu', sis mu uibokõnõ oll' viil elõh. Pããle imã surma mõi ma maja maaha. Ka nuu', kiã' maja ostsõ', omma' koolnu'. Kõrd, ku tahtsõmi pujaga viil kaema minnã', oll' uss kinni. No' olt sa', kodokõnõ, õnnõ mãles-tüiste kodo.

Ja ütest mãlestüesest tahagi viil kõnõlda'. Tuu om Eesti lipp, mi uma sinimust-valgõ. Milles timmä meil tarõ-pãäl hoiõti, õi tiia', a kõnõlda' tuust, õt om, tohi-s kinkõlõgi.

Lõüse ma timä säält 1950. aas-takidõ algusõh. Olle kokko pakit ja määndsegi rõiva sisse mähit. Mãlehtã, õt ma kisi tä vãllã ja laodi lakja. Mullõ jäi miilde tuu sinine vãrm, mia oll' vãiga illos. Ku ma nãe šool-aol kahvadásintsega lippu, sis tulõ kõõ uma illos sinine lipp ja kodo miilde.

Muidogi sai ma uma kola-misõ perãst pahanda'. Lipp pakti vahtsõst sisse ja kãkti ar'. Mul lubata-s tuuhu nulka umma jalga inãp viia'. Maja mõi maaha kõõ lipuga, 1975. aastagal. Olõ-i inãp kinkõltki küüssü' kah.

Ma olõ õnnõlik ineminõ tuu-perãst, õt olõ petserläne. Olõ-i kunagi tuud salanu, kuigi pallõ' teie' setã. Petsere oll' kolgas, veeremaa, koh elli' maaka', mia olle sõimusõna nigu ka seto. Taad ka salati. Mu klassih olle mittesetosit nelli. Mi peie lutõri kefkot pite joulõ. Lihavõõdõht ja talsipühi vinne kefkot pite. Sai kãut kloostrih, mis olle kau-nistõt hortensiatõga, mis mullõ samastusõ' koolnuisiga.

Praegutsõl aol omma' seto' uma kultuuri hüãst vãiga pallõ tennü' ja ütski seto õi hãbene' inãmp umma peritollu. Ma olõ õnnõlik, õt mu kõkõ pareba' sõbra' omma' ja jäävã' olõma nuu', kinkidõga üteh Petsere koolih kãve. Aitumma, õt olõ-mah olõti. Taha teid kõõ nãtã' ja kokko saia', kasvai voori aas-tagah. Kahju, õt ka vahest mõnõ sõbra saatmisõl taivastõ teie pããle.

Elãmi viil, petserlãse'!

Õie Viilo, abielõh Rand, om innine Võro liina hambatohtri, kiã lõpõf Petseri II Keskkooli 1960. aastagal hõpõmedaliga.

Vahtsõt lugõmist Rahasepä Rainerilt

KAUKSI ÜLLE

Rahasepä Rainer, kiä om uma poltseiaamõti kõrval ka kipõ kirãmiis, om suvõl ja sũgũse jalki hõste huuh olnu ja vahtsit raamatit kirotanu. Detsembrikuuh nãkk ilmavalgust kats raamatut: setokeeline „Miitsirk Jako“ ja ees-tikeeline „Mesilane Jako“.

Jako om nigu hari-lik poiskõnõ õks ummi tege-misi ja mõttidõga, a siski veidõ-kõnõ tõistmuudu ku tõõsõ' timã vannusõh tsurakõsõ'. Jako istu-i kõik aig arvuti man õga telefon nãpuh, a tund huvvi ilmaelo vasta. Kuigi liinalats, kisk tedã maalõ mamma ja papa mano ja talotõid tegemã. Jakol om hüã

süã ja lõõhkõ miil ja tä om nõuh kõiki avtama.

Ja kuigi Jako elãs nigu hari-lik lats kunagi, om Rainer siiã' tũuut põnõvust mano pandnu – Jako ja tõõsõ' timã ümbre omma' ütelpuult nigu inemisõ', a autori tah-tõl om nãil tsiibo' ja tundla' ja nã omma' miitsirgurahvas.

Lukõh naid lugu-sit, tulõ mõtõh, õt Jako tegemisist võisi' mi vaest edespidigi kuulda', selle õt vãega tahasi' tiidã', õt midã Jako viil tege ja opp ja kuis tä elo edespidi lãtt.

Mõlõmba raamatu om toimõ-tanu Palmi Silvi. Ilosa' pildi' om joonstanu Valgõ Jana, kujon-dusõ vãllã mõtõlnu Rainer eis' ja raamatust säädnü Lõõperi Priit. Trükikoda om Greif.

Rahasepä Rainer.

Eräkogo pilt

Klopilaud lauluperimüse veebikodo iist tull Setomaalõ

3. detsembril anti Eesti Rahva-tandsu ja Rahvamuusika Seldsi pidoligul aastapããvãkontser-dil üle tunnustusõ' valdkun-nah silmã paistnu' tegijilõ. Kokko sai tunnustuisi 14 lau-reaati. Näide siãh üts tull ka' Setomaalõ.

AASTA TEGO – SETO LAULUPERIMÜSE VEEBIKODO

Seto lauluperimüse veebi-kodo (lul.setomaa.ee) om kodolehekũlg, mia om sũn-dũnũ' Eesti Rahvaluulõ Arhiivi tiidlãste Orasõ Janika ja Kal-kuni Andreasõ, Eesti Muusiga-ja Tiatriakadeemia vanõp-tiidũri Pãrtlãse Žanna ja leelo-naisi Kaiseli Mari, Valgu Meele ja Visseli Triinu kuuhtüüh.

Šool suvõl vãllalõ tett lehele om kogot suur jago seto leelo teemãlitsi saatit, klippe, lau-lusõnnu ja salvõstuisi, om arhiivisalvõstuisi, leelo nuutõ ja seletüisi leelo helüdest, mit-mõhelüülisusõst, sõnnu luumi-sõst ja vãrsirũtmist, andas üle-kaehus nii vanõbist ku vaht-

Klopilauda (lokulauda) kãve vasta võtmah sootska Tormi Piret.

Lahesoo Rõnno pilt

sõbist laulast, mihi ja naisi leelost, seto laulutradit-sioonist Siberih ku ka' seto kerigulaulust.

Šoo ilmotsalda' vana Luhamaa kant

LILLAKU ANTI
KIRISTAJA ARVIS

Ku vana taa Luhamaa nulk õigõhe om, minka perrä Hurda Jakob jo päält sada aastakka tagasi kirot', õt šoo om „*Setumaa õhtu ja lõune vahemine viimne nulk Liivimaad vasta, nagu saar Liivimaa Eestlaste ja Venelaste vahel, mõlemil pool Pihkva-Riia kivitied [...]*“ (Setukeste laulud I, Helsingi 1904, lk XXI)? Tulõ vällä, õt kavva aigu mi taa kūsümise pääle hõste vastust anda' mõistaki-s, selle õt muinastiidlase' ni aoluulasõ' uursõ' rohkõmpa muid Setomaa kotussit ja tõisist veidõ kavvõmbah ollõv Luhamaa jäi sagõhõhe nigu' kõrvalõ. Nii oll'gi muinaskotussit Luhamaal inne 2010. aastakka tiidä' õnnõ mõni ütsik kalmõkõnõ ja asulakotus. Parõmbah saisuh oll' uurminõ hummogu puul – Laura ni Pankjavitsa vinne külli kandih – nuu' omma' olnu' ummi kerkiga ka mitusada aastakka Setomaa lõunõosa jaost tähtsä' paiga'. Tuuperäst om säääl kandih lõütü' hulga inämb väega vanno küläkotussit ja kalmit.

Timahavva, 2022. aastaga sügüse tull' vällä vahtsonõ Setomaa kogomik, joba kat-sas! Kirätüü' omma' sinnä' kokko korat katõ kokkosaamisõ tiidüsettekandist – 2013. aastagal Leimani küläh toimunu' Luhamaa aoluu seminaarist ja 2020. aastagal Verska Kultuuri-keskusõh olnu' Seto Instituudi kümnenä tegevüsaastaga konverendsist. Üts artikli kogomikuh kõnõlõski õkva tuust, kuismuudu mi' – arheoloogi' Kiristaja Arvis ja Lillaku Anti – Luhamaa nulka uursõ ja miä mi tuu man eiski põnõvat tiidä' sai.

Läke' uma jutuga aoh veidõ tagasi – tuuhtõ 2010. aastakahe, ku mi aoluutiidmisõ' naksõ' aigupite selgembäst saama. Tuul keväjäl ja suvõl teimi edimäst vuuri mitu välläõitu Luhamaa küllihe. Tüüd jakasimi ka ildampa; kuigipallõ ka Vinne poolõ pääl. Näide väli-tõie joosul lõudsemi hüä mitu mustist asulakotust. Päämädselt või säändsist paigust üles-künt nurmõlt vai aiamaalt kofada' vannu potitükkä, miä' näütäse' kimmält ar', õt säääl om kunagi vanastõ elet. Parhilla' omma' Luhamaa nulga külä' väigokõsõ' ja rahvast veidõ, miä tähendäs, õt ku nurmõ olõ-õi' inämb ammuki üles künt, tull'

vaihõpääl mõnõh kotussõh ka lapju maaha lüvvä' ja luuta', õt muld õks midägi tiidmisenäläh muinastiidläsilõ and. Sagõhõhõ and' kah. Tuust, õt õgal aol om savipottõ tett veidkene eis-muudu (savi sisse sekät liiva vai kivipurru, potilõ tõmmadu' joonõ' vai muu' kirä' vms), või näide perrä tõnõkõrd üldä', ku ammu säääl paigah elet om.

Kõgõ põnõvamb lõudmine

Ku küsse, õt määne oll' tuu kõgõ suurõmb avastus mi hindä jaost, sis tõtõstõ või vällä tuuva' üte erilidse kotussõ. Õkva parhillsadõ Eesti-Vinne piiri pääl om hüä illos Pabra järv, minka veidokõsõ korgõmbal põhakal-dal saisõ viil nii kümme aastakka tagasi Liidva vai Lidva talo maahajätet tarõ. Ku mi säääl mügrāmullaunkidõhe ja puhmi ala kai, sis lõudsemigi mõnõ' potikillu' ja üte tulõkiviraasa-kõsõ. Tuust saimi mi' mõttö, õt säääl või hinnäst kækki' peris vana muistinõ elokotus. Tuuperäst teimi säääl õkva kõrrast viil kokko paari nädäli jago lähem-bit uurmisi, õt asast parembahe arvu saia'. Nii tull'gi vällä, õt Pabra veereh om edimäist vuuri elet jo' peris kiviao lõpuh – pääle mõnõ tulõkivitükü, midä pruukti lõikamisõ vai näütü-sess naha sisse mulkõ puurmisi jaost, lõudsemi mitukümmend pala pottõst, midä arheoloogi' nüürkeraamigast kutsva'. Sää-nest keraamigat tetti arvada' 2800–1800 aastakka inne Kristust. Selle õt Liidva talo kotus jääss ammõtligult Toodsi külä ala, panni mi lõvvüpaigalõ nimest Toodsi Liidva asulakotus. Kohki muial Setomaal olõ-s šoo aoni kimmäst nüürkeraamigaga elokotust lõüt; tiidä' omma' õnnõ mõnõ' ütsigu' potipala' Irboska läh-kost Konetska küläst ni Petska küläst Pihkva järve veereh. Toodsi Liidva om ka mi tiidä' kõgõ vanõmb inemiisi elopaik Lõunõ-Setomaal, a muidogi või näid kohki viil alal olla' – olõ-i õnnõ viil ülest lõudnu'.

Pronksiaost (1800–500 aastakka inne Kristust) kattõ tuu asulakotus Pabra mant ar'. Õnnõ kas innerooma ravva-aol (500 iKr – 50 pääle Kristusõ sündü) vai rooma ravva-aol (50–450 pääle Kristust) om jal' tahsamah suu- vai järvemaa-gist rauda ja vaest ka pronksi sulatõdu'. Tuud näütäse' meile tsillõkõsõ' ravvapalakõsõ' ja

Toodsi Liidva asulakotussõ uurminõ Pabra järve veereh 2010. aastagal.

Kiristaja Arvisõ pilt

paar tiiglijuppi. Või olla', õt säääl kiäki ka mõni aig elli, a perä-kõrra minti sääält õks jalki ar'. Kolmas jago Pabra järve põhakalda aoluust om kõüdet jo' Liidva taloga 20. aastagasaal.

Ülepää tundus, õt inemiisi om Lõunõ-Setomaal elänü' pikkä aigu väega harvakult. Noorõmbast kiviaost koon' viikingiao lõpuni (11. aastagasaani) – üttekokko pia 3000 aastaga joosul – om mustitsit kotussit siistkandist tiidä' õnnõ veidõ: mõnõ' elopaiga', ütsigu' kivikalmõ' (nt Vinne poolõl Klütsištšeh) ja kääpä'. Üttegi õigõt liinamäke Luhamaa vai Laura kandist tiidä' joht olõ-i'. A tõõsõlt puult jagus siikhandi inemiisilõ voolä maad ja mõtsa, koh jahti pitä', alõt palota' vai hoobis järvist ja jõkist kallo püüdä'.

Külli sünd ja kasuminõ

Potikildõ perrä om selgest saanu', õt hulga Luhamaa külli nigu Leimani, Napi, Saagri, Mokra, Pruntova, Lütä ja mitu tõistki, omma' algusõ saanu' kunagi keskaol (13.–16. aastagasaal) vai varadsõl vaht-sõl aol (16.–17. aastagasaal). Tuu pilt lätt hõste kokko tõisi Setomaa paiguga, koh ka suurõmb jago külli oll' jo keskaol olõmah. Tõistmuudu om õnnõ taa, õt mõnõl puul muial, näütü-sess Verska kandih, sündü' külä' vaest joba veidokõsõ varahampa, täpsämbält illad-sõl ravva-aol (11.–13. aastagasaal). A Luhamaal oll' nii vannu asulakotussit õnnõ mõni harv – või-olla' vaest Tserebi ja Väiko-Koorla. Tuust või arvada', õt ku Pihkva järve man oll' jo vanast hüä kalla püüdä' ja paadi vai laivaga kipõlt Pihkvahõ sõita' – ni selle sai Verska lahõ viirde rohkõmpa inemiisi –, sis Luhamaal oll' maa mägidsemb ja suuri külli asõmõl oll' asustus hõrõhõmb, päämädselt ütsigu' erälde talo' vai väigokõsõ' külä',

Keskaol vai varadsõl vahtsõl aol tettü' savipottõ pala' Laurast.

Lillaku Anti pilt

midä tull' õnnõ aigupite mano. Hummogu puul Laura kandih kasvi rahvaarv kipõmbalt. Või olla', õt ku jo kohki 11.–13. aastagasaal aigu tetti suurõmb tii katõ lähkoh olõva kantsi, Irboska ja Aluliina (Alüksne), vaihõlõ (miä lätt ka läbi Laura ja Pankjavitsa), nakaš mõlõmbalt puult siiäkanti rahvast mano tulõma.

Tiiämi, õt 16. aastagasaal om vannuh Vinne kirjuh nim-mät nii Laura/Sõmõritsa ku ka Pankjavitsa kerkot, a mõlõmba' piäsi' olõma õks tükk maad vanõba'. Kerigo' andsõ' muidoki šoolõ maalõ ja timä inemiisilõ õigõusu, a näide man käve ka Kiiova-Russi riigi ja ildamba Pihkva vai Moskva massukogominõ. Säändsist kotussit kutsti vinne keeleh pogost. Arvada', õt ku jo võimumehe' pässi' Irboskast tiid müüdä Setomaa lõunõjakko, sis oll' šoo maa-nulga tõmbaminõ Vinne võimu ala hulga lihtsamb. Ku 13. aastagasaal Luhamaa õdagupoolnõ naabri Misso kant katoligu risti-

sõdijidõ voli ala läts, nakaški riigipiir juuskma õkva Luhamaa ja Misso kandi vaihõlt. Ütele poolõlõ jäänü' rahvast sai' aigupite seto', tõõsõlõ poolõlõ võrokõsõ'. Näide vaihõl juusksõ' küllh väigokõsõ' külätii', a suurõmbit teid Luhamaa ja Misso vaihõl olõki-s – Pihkvamaa ja Liivimaa vaihõl sõidõti inämbüsi üle Miikse ja Vahtsõliina. Riia-Pihkva kivitii etedi' õnnõ 1856. aastakal.

19. aastagasaal tõõsõst poolõst om Lõunõ-Setomaa kottalõ ka rohkõmba asju üles märgit. Tuudaigu oll' sais inemiisiga jo sääne, õt seto' elli' Luhamaa nulga küllih (nigu Truusmani Jüri, Hurda Jakob ja tõõsõ' kirja panni'), Laura ja Roodva kandih oll' jal' inämbjago vindläse', a sinnä' oll' kõõ mano tulõmah ka hulga eestläisi ja lätläisi, kiä' ehiti' hindäle vahtsit tallo.

Säändsist sai pilt Lõunõ-Setomaa rahva aoluust, nigu mi uma uurmistüüga tiidä'

sai. Ku pruumi' jutu hakatusõ kūsümüsele Luhamaa vannu-sõst vastust anda', sis või inemiisi aolugu Luhamaal lukõ' nii 3800 aastagaga, a nulk eis' nakaš säändsist, nigu mi' tiia, kasuma veidõ vähämb ku tuhat aastakka tagasi. Kas no' om sis Luhamaal ja muial kõik läbi uurit ja kõik tiidä'? Olõ-i' sukugi. Maa seeh või hinnäst kækki' viil mõnigi põnnõv asakõnõ, miä või kogo mi ilosa pildi kõrraga uppi lüvvä'. Parhilla' om aig ka muidoki sääne, õt eisheränis Vinne poolõlõ sõitma ja kaema päse-i, tuuperäst piämi uutma õks parembit päivi.

Tennämi väega Luhamaa rahvast, kiä meid taah uurmisõh kimmält avit, lubasi uma talo aiamaalt potikildõ kofada' ni kõnõl' meile paigast vannu juttõ ja tiidmiisi – Kuura Aare perrega Kfaukovast, Moreli pere Pruntovast, Leima Arne Leimanist, kadonu Tammemäe Illõ Tserebist ja pallõ tõisi hüvvi inemiisi. Aiitumma!

Lehte tegevä':

Toimõtaja Kauksi Ülle, tel 5656 9079, e-post: kauksiyille@gmail.com
Toimõtaja (lisaleht Vahtsõt Vallah) Järvelli Rein, tel 504 6423, e-post: rein.jarvellill@setomaa.ee

Keeletoimõtaja Palmi Silvi
Seto keele tõlkja Sarvõ Öio
Külesäädmine Lööpri Priit

Välläandja: Setomaa Liit

Setomaa kolleegium: Külviku Helen, Kauksi Ülle, Laaneotsa Annela, Matvei Arvi, Sarvõ Öio, Leima Arne, Kruusamäe Meelike, Jüriõ Vello, Järvelli Rein, Leima Evelin, Mustimetsa Indrek.

Trükjä: Printall AS

Lehe ilmumist tugõ Setomaa Kultuuriprogramm ja lisalehte Vahtsõt Vallah Setomaa vald.

KAASTÜÜ' saata': kauksiyille@gmail.com

vai Setomaa aoleht, Obinitsa külä, 65301, Võro maakund.

SETOMAA VALLA UUDISÕ' saata': rein.jarvellill@setomaa.ee
Tähtaig õga kuu 12. kuupäiv.

Lehe telminõ ja reklaam: tel 5627 3889, info@setoinstituut.ee

Silvi Palm.

Foto: Rein Järvelill

Leida Heliste.

Foto: Ahto Raudoja

Arvis Kiristaja.

Foto: Toomas Tuul

Selgusid tänavused Anne Vabarna nimelise omakultuuripreemia saajad

Setomaa Vallavalitsus kinnitas Anne Vabarna nimelise omakultuuripreemia komisjoni ettepanekul 2022. aasta preemia saajad. Vallasisese preemia saab **Silvi Palm**, vallavälised preemiad **Leida Heliste** ning **Arvis Kiristaja**.

REIN JÄRVELILL

Tunnustuse saajaid tänati valla tänukirja ning 500-eurose preemiaga. Tänukirjad ja preemiad anti laureaatile üle 19. detsembril toimunud Anne Vabarna omakultuuriõhtul Värskas.

Silvi Palm sai vallasisese tunnustuse setokeelsete tekstide ja raamatute toimetamise eest. Silvi on Meremäe kooli eesti keele ja kirjanduse õpetaja ning Setomaa ajalehe keeleteimetaja. Lisaks tegeleb ta igapäevaselt erinevate setokeelsete tekstide ja raamatute toimetamisega. Silvi on oma töös toimetajana põhjalik ja

on pälvinud kõigi oma koostööpartnerite heakskiidu. Ühelt poolt jälgib Silvi alati autori kirjutatud kodukandi keelt, teisalt lähtub grammatikareeglist. Ta ei piirdu ainult lauseehituse ja kirjavahemärkide toimetamisega, vaid kontrollib erinevatest allikatest fakte, tsitaate ja aastaarve. Silvi on viimaste aastate jooksul toimetanud terve riilutäie raamatuid. Paljud setokeelsed ja setomeelsed raamatud ja trükkid on tema toimetatud. Palju kiitust on saanud Silvi poolt hiljuti Värskas lasteaia õpetajatele ja lastevanematele läbi viidud seto keele kursus. See õppus on aidanud mitu inimest seto keeles julgemalt kirjutama ja rää-

kima. Viimasteks suuremateks töödeks on olnud Seto rahvaraamatu ja isa Jevgenist raamatu toimetamine.

Leida Heliste sai vallavälise tunnustuse seto leelo laulustraditsiooni ja traditsioonilise seto käsitöö hoidmise, järjepideva tutvustamise ning edasiandmise eest. Leida on sündinud Miikse külas Setomaa vallas. 2021. aastal ilmus plaati Leida lauludega „Leeloga läbi elo“. Plaadil kõlavad mitmed Leida poolt Seto Kuningriigipäeva sõnolise võistluseks loodud laulud. Leida alustas laulmisega 15-aastaselt Mere-mäe kooli leeloriühmas. Ta on laulnud erinevates Tallinna lauluparkides: Sõsarõ, Siidisõsarõ, Sorrõseto ja nüüd oma kooris Leelokandja. Lisaks laulmisele on ta mitmekordne Seto Kuningriigi leevä-, sõira- ja piiraguküdsaja, ollõ- ja veinitegija. Täna on Leida suureks eeskujuks kõigile leelotajatele,

ta on sõnoline ja väga hea killõ. 2022. aastal loodi Leida ideel ja algatusel seto käsitöönäitus „Jalaja Nasta seto käsitöö“. Näitus oli avatud Obinitza galeeris Halas Kunn ning on edaspidi avatud Eesti Vabaõhmuuseumi seto Vanatalo lauda-hoones. Näitusel on Leida ema Anastassia Jallai telgedel kootud erinevad tekstiilid.

Arvis Kiristaja vallavälise preemia tuli pikaaegse ja järjepideva töö eest Setomaa arheoloogia ja kohanimede uurimisel ning selle kirjaliku talletamise eest. Arvise koostamisel ja toimetamisel ilmus 2022. aastal raamat „Setumaa kogumik 8“. Arvis Kiristaja on aastaid teinud Setomaal arheoloogia- ja kohanimelaseid välitööd, seda nii Eesti kui ka Vene Föderatsiooni territooriumil. 2022. aastal ilmuvasse Setomaa rahvariideraamatusse on Arvis kirjutanud pika sisesejuhatava teksti pealkirjaga „Setodest ja

Setomaast“. Omades laialdasi teadmisi Setomaa ajaloost, on Arvis alati nõus neid huvilistele jagama, nii on ta pidanud ettekandeid 2022. aastal Obinitza küla 370 aasta kirjaliku esmaainimise juubeliüritusel ja kõneles lektorina Seto Instituudi korraldataval bussiekskursioonil „Ülikuul rattil“ nii käesoleval aastal kui ka kõigil varasemal seitsmel aastal.

Anne Vabarna omakultuuri-preemiat antakse välja kord aastas, alates 1995. aastast, kui preemiat hakkas välja andma Värskas vald. Preemia antakse traditsioonilise seto pärimuskultuuri edasikandmisel tehtud silmapaistva töö eest preemia väljaandmise aastal. Anne Vabarna omakultuuripreemial on kaks nominatsiooni: vallasisene preemia ja vallavälise preemia.

Preemiate väljaandmist toetab Kultuuriministeerium.

Hea vallarahvas, hingerahu ja kodusoojust!

2022. aasta on saamas ajaloos. Aasta, mis pakkus ootamatusi ja üllatusi kogu maailmale. Setomaa vallavolikogu II koosseisu jaoks on esimene veerand lõppenud. Sisseelamise periood on möödas ja tuleviku jaoks käed-jalad tööd täis.

Vallaelus oli toredaid õnnestumisi ning rõõmutavaid kordaminekuid, oli ka ootamatuid pöördepunkte. Eks mõni plaan jääb paraku ka uusi võimalusi ootama, et sobiva aja saabudes veelgi asjalikumalt saaks teoks teha.

Olen rahul, et kehtestatud sai valla üldplaneering. Vunki Mano! loometalgutel sai hoogu juurde hareduse valdkond. Mikitamäel valmis spetsiaalselt hooldekoduks projekteeritud hoone. Ammu ei mäleta aastat, kus juba novembris maha sadanud esimene lumi jääb ning katab maad mitmekümne sentimeetri paksuse kihina. See paneb suure koormuse töömeestele ning valla eelarve pingele alla. Kuid kindlasti tuleks nautida seda kaunist ja puhast loodust.

Saabuval aastal soovime teile, hea vallarahvas, hingerahu ja kodusoojust! Ikka õigeid otsuseid ja rahumeelseid radasid meile kõigile sel lumisel ajal!

URMAS SARJA,
volikogu esimees

Setomaa Kultuurikeskuse tagasivaade aastale 2022

Setomaa kultuurielu on sündmusterohke aasta ringi. Kalendripühad, maakondlikud üritused, festivalid ja suvised suursündmused meelitavad Setomaale rahvast ka väljastpoolt.

2022. aasta tõi uue sündmusena Treski muusika- ja inspiratsioonifestivali. Valmis uus külalava Saatsesse ja Luhamaa nurga rahvale külamaja kokkukäimiseks ja kultuuri-sündmuste korraldamiseks.

2022. aastal toimus Setomaal 268 kultuuri-sündmust. Setomaa Kultuurikeskus korraldas nendest 74 sündmust, Setomaa Muuseumid 47 sündmust ja toimus 32 spordisündmust. Võrreldes aastaga 2021 toimus tänavu 155 sündmust enam. Suur tänu kõigile, kes Setomaa kultuurikalendrit oma sündmustega veel rikastavad.

Aastal 2022 jõudsid Setomaa valda mitmed maakondlikud sündmused – Võru maakonna kultuuritöötajate tänu-sündmus Värskas Talumuuseumi karjakopliis, XIX Võrumaa maateatripäev Säpina küünis, XII seltskonnalaulu päev Treski küünis ja II Võro-Seto noorteFest Värskas. Seto kultuur, laulud, tantsud ja pillimäng olid esindatud maakondlikel sündmustel Võru Kandles EV aastapäeva kontserdil, maakonna laulu- ja tantsupeol Kubijal, Võru lastefestivalil, eakate festivalil Võru Kandles, talve tantsupäeval Võrus jm.

Suvine aeg Setomaal oli eriti sündmusterohke – Saatsesse sõirapäev, jaanipeod, Seto Folk „Loo ilu“, Seto leelopäev „Ilo“, Ostrova festival, mitmed kontserdid Treski küünis, Obinitza Uue Teatri etendus „Nigu nõidus“,

Taarka Pärimusteatri etendus „Petserimaa igatsus“ Säpina küünis, Seto Kuningriigipäev Luhamaal, Treski muusika- ja inspiratsioonifestival ja Seto kostipäev ning Lüübnitsa sibula- ja kalalaat.

Seto kultuuri alalhoidmiseks ja õpetamiseks toimusid suvel ka iga-aastased laagrid – seto käsitöölaager Litvinas, Rikka Ivvani pillilaager Külälätüväs ja Lummo Kati leelolaager Nedsajas.

Suvised kirikupühad ja külade kokkutulekud tõid kodukanti käima ka kaugemal elavaid setosid.

Aasta 2023 toob Setomaa Kultuurikeskuse alla lisaks Värskas, Obinitza ja Lüübnitsa rahvamajadele ka Luhamaa külamaja. Suve keskpäigaks peaks valmima uus Värskas laululava. Lava ehituse

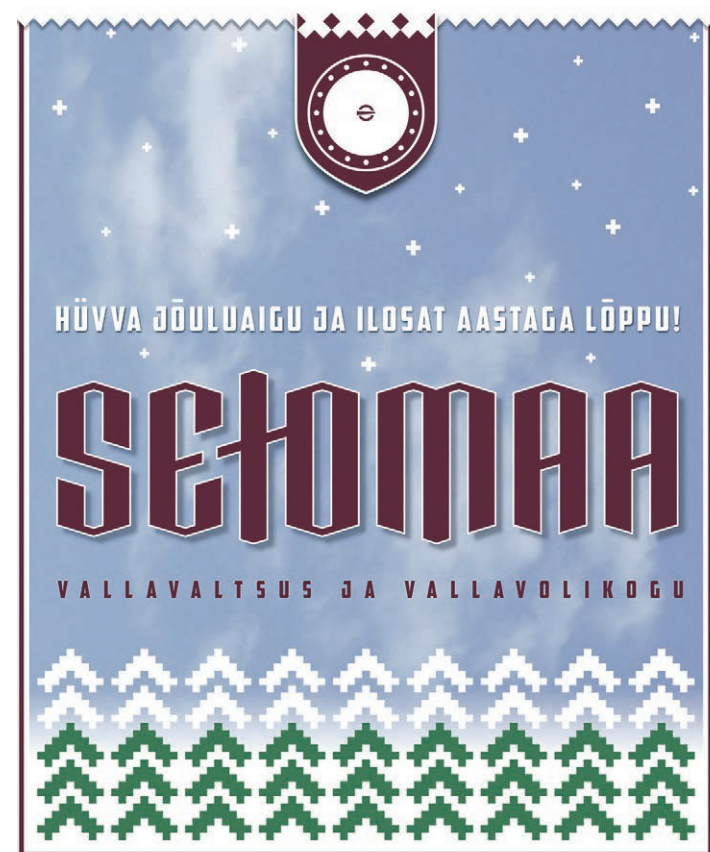
tõttu lükkub Seto Folk aastasse 2024.

7. oktoobril 2023 toimub Setomaal esimene Tartu 2024 Euroopa Kultuuripeaklinna sündmus Seto Instituudi eestvedamisel. Vana jaanipäeva paiku peatub suvel VÕNGE festivali Luhamaal Anzelika Mahetalus.

2023. aasta kultuurikalendrisse on korjunud juba 150 sündmust ja aasta jooksul täieneb kalender veel kinoõhtute, teatrite, kontsertide jpm.

Setomaa Kultuurikeskus tänab kõiki kultuuri-sündmustel osalejaid, huviringides tegutsejaid ja kultuuri toetajaid. Ilusat aasta lõppu ja sündmusterohket uut aastat!

JANE VABARNA,
juhataja
MAARJA SAARINE,
kunstiline juht

Head lumeküllast jõulukuud!

Loodus üllatab meid nii tuule kui tormiga, aga ka tuisu, lumesaju ja kaunite vaadetega valgest loodusest. Kätte on jõudnud talvekuu ja mulle vahepeal tundub, et inimesed on unustanud selle, et meil on neli aastaaega ja talv on üks nendest. Rohke lumi ja käre pakane ei ole jäänud ainult me lapsepõlve, vaid on oma hiilguses tagasi.

Jutt liigub ikka sinna, et paljudele on lumi nuhtluseks ja iga väiksem lumevall teedel on paha ja keegi peab selles süüdi olema. Talvine teehooldus käib täistuuridel ja tänu ennastsalgava töö eest teile, lumelükkajad! Kindlasti on ka ebameeldivusi tekitanud erateedel lumelükkamise ühekordse avalduse esitamine, aga sellel on mitmeid põhjuseid, miks volikogu sellise määruse vastuvõtmise peale läks. Me elame hajaasustusega piirkonnas ja kohati on üksikute talude juurde vahemaad väga pikad. Üks peamisi nõudeid riigi poolt raha andmisel teede hoolduseks omavalitsustele on, et sõlmitud oleksid avaliku kasutuse notariaalsed lepingud erateeomanikega või omanikega, kelle maal asub omavalitsuse tee. Ilma varasemalt ja nüüd sõlmimata lepinguta võiks öelda, et traktor peaks seal üles-tõstetud sahaga läbi sõitma.

Teiseks on seaduse järgi igal kinnistuomanikul kohustus sõlmida prügiveoleping. Vabastada prügiveost saab ainult vallavalitsus ja sedagi seaduses ettenähtud juhtudel. Kolmandaks on see, et teenust saab osutada siis, kui inimese tulumaks laekub kohaliku omavalitsuse eelarvesse. Naivne on arvata, et vald peaks lükkama kilomeetreid lund metsatallu, kus inimesi ei ela või käiakse ainult harva talu üle vaatamas. Me loodame väga lumelükkamise ja teede hoolduse korraldamisel jõuda optimaalse lahenduseni ja ka esimesed tõrked avaldustega (u 300 tk) saavad õiglase lahenduse!

Järgmise, 2023. aasta eelarve on vallavalitsuse poolt volikogule üle antud ja selle põhitegevuse tulude mahuks on 6 552 194 eurot, mis on 13,9% võrra suurem käesoleva aasta algsest jaanuaris vastu võetud põhitegevuse eelarvest. Sellise eelarvetulude kasvu on võimaldanud selle aasta hea maksulaekumine ja 2023. aasta toetusfondi kasv seoses õpetajate palkade tõusuga. Lisaks on sisse arvestatud ka 1. juulist rakenduv hooldusreform, mis peab leevendama hooldekodudes olevate inimeste omaosalust.

Peame tõdema ka seda, et eelarvesse on arvestatud kõikide valla asutuste kohatasude tõus. Tõusevad huvikooli, lasteaedade ja hooldekodu kohatasud.

Põhitegevuse kuludeks oleme planeerinud 6 477 582 eurot, mille maht selle aasta eelarve mahust on kasvanud 12,7%. Kulude kasvu lükkavad tagant energiahindade tugev kasv ja erinevad palgatõusud. Õpetajate palgatõus on arvestatud 23,9% ja siia kuuluvad ka huvikooli ja lasteaia õpetajad. Teistele vallasüsteemis töötajatele on planeeritud palgafondi kasvaks 10%, mille sees on allasutuste juhtidel võimalus palkasid tõsta. Julgelt võib öelda seda, et aasta prioriteediks on leida katted palgakasvaks ja hetkel selle oleme leidnud. Loomulikult sooviks tõsta kõikide töötajate palkasid võrdväärselt näiteks õpetajatega, aga see pole lihtsalt eelarveliselt võimalik.

Investeeringute üheks suurimaks väljakutseks on Värskas Gümnaasiumi remont ja nagu ka kuulnud olete, siis SDE poolt regioonidesse suunatud sihtotstarbeline toetus (700 000 eurot) tõmmati koalitsioonipartnerite poolt maha ja sellega võib tegelikult öelda, et täismahus kooliremonti meil teha ei ole võimalik. Kahju! Selleks on palju tööd tehtud, aga täisremont jääb siis paremaid aegu ootama.

Isiklikult proovin jõulukuust ja talvest võtta ainult positiivseid emotsioone ja uuele aastale vastu minna uute võimalustega!

RAUL KUDRE,
vallavanem

Setomaa Vallavolikogu istung 24.11.2022

- Kehtestati Setomaa valla üldplaneering.
- Tunnistati kehtetuks Mere-mäe valla üldplaneering, Mikitamäe valla üldplaneering, Misso valla üldplaneering Setomaa valla territooriumi osas, Värskas valla üldplaneering.
- Võeti vastu Setomaa valla

2022. aasta II lisaeelarve kogumahuga 63 546 eurot.

- Muudeti Setomaa Vallavolikogu 25.10.2018 määrust nr 23 „Setomaa valla koolieelsete munitsipaallasteasutuste vanemate poolt kaetava kohatasu määr ja tasumise kord“ – alates 01.01.2023 on kohatasu määr lasteasutuses ühes

kalendrikuus ühe lapse kohta 3,5% töötasu alammäärast; perede puhul, kus lasteasutuses käib kaks ja enam last, on kohatasu määr ühes kalendrikuus ühe lapse kohta 3% töötasu alammäärast. Kohatasu ümardatakse täisarvuks.

- Otsustati lugeda tuvastatuks Obinitsa külas Kesktä-

nav 10a maaüksusel asuvate elamu ja lauda peremehetus ning Obinitsa külas Kesktänav 32 maaüksusel asuva kütusehoidla peremehetus; ehitised võetakse arvele Setomaa valla omandina.

HELLE PALOK,
vallasekretäri nõunik

Valminud on Setomaa Hooldekodu Mikitamäe uus peremaja

25. novembril avati pidulikult Setomaa Hooldekodu uus Mikitamäe peremaja.

REIN JÄRVELILL

Energiasäästlikus ja avaras 22-kohalises peremajas on uus sisustus: mööbel, toidunõud, funktsionaalsed voodid, voodipesu. Koos Mikitamäe vana majaga on hooldekodul nüüd 40 kohta. Hooldekodul on ka oma aed, õunapuud ja isegi aiavilja peenrad.

Vallavanem Raul Kudre sõnul paraneb Setomaa vallas oluliselt hooldusteenuse kvaliteet: „Valminud Mikitamäe peremaja on esimene Setomaa valda spetsiaalselt hooldekoduks ehitatud hoone, alates planeerimisest, projekteerimisest, maja enda ehitusest ning sisustusest. On tõsiselt hea meel, et suudame nüüd pakkuda oma vanuritele palju mugavamat ja meeldivamat elukeskkonda ning paremat hooldust nende vanaduspõlves.“

Maja ehitusmaksumuseks kujunes 670 427 eurot, lisaks 60 000 eurot peremaja sisustusele. Kõige suurem toetus tuli hoone ehituseks kliimakava elluviimise toetusmeetmest, 383 028 eurot ning maakondade

Uue maja lindi lõikavad läbi hooldekodu, ehitaja ja valla esindajad.

Fotod: Rein Järvelill

arengustrateegiate elluviimise toetusmeetmest hoone sisustuse jaoks. Ülejäänud vahendid tulid valla eelarvest.

Hoone arhitektuurse eskiisprojekti koostas OÜ Sammas Arhitektuuribüroo arhitekt Kairi Kirt-Ende, maja projekteeris Ribbon Consult OÜ projekteeerija Evgeny Maksimov. Peremaja ehitasid ühispakumise teinud Aruna Ehitus OÜ ja CEC OÜ. Ehitusjärelvalvet teostas Enn Sömer OÜ-st Vadestroi.

Volikogu esimees
tõi hooldekodule
hädid sõnu
ja rohelust.

Volikogu kehtestas Setomaa valla üldplaneeringu

REIN JÄRVELILL

Pane tähele!

- Setomaa valla üldplaneering on leitav Setomaa valla veebilehelt: <https://setomaa.kovtp.ee/uldplaneering>.

Üldplaneeringus on ühtlustatud ühinenud omavalitsuste üldplaneeringute maakasutuse ja ehitustingimused.

Koos üldplaneeringu koostamisega viidi läbi keskkonnamõju strateegiline hindamine. Valla üldplaneeringu koostamise aluseks olid väga erinevad strateegilised dokumendid, aga olulisemad olid Setomaa valla arengukava ja valdkondlikud arengukavad.

Kehtestatud üldplaneeringu valmimise protsessi ja sisu kommenteerides pidas vallavanem Raul Kudre oluliseks rõhutada planeeritud tööstusalasid ning miljööväärtuslikke alasid ja tänada kogu protsessi juhti: „Tegemist on väga olulise ja vajaliku arengudokumendiga, mis määrab valla maakasutuse. Pean oluliseks, et

kehtestatud üldplaneeringuga on näiteks planeeritud Obinitsa tööstusala arendamine ja kogu valla ulatuses on ära hinnatud miljööväärtuslikud alad ja need planeeringuga kehtestatud. Eks igasugused piirangud võivad tekitada vastuseisu, kuid samas on väga oluline, et me suudaksime säilitada Setomaa külaarhitektuuri eripära. Miljööväärtuste hoidmiseks on vallas olemas ka vastav toetusmeede. Tahan rõhutada, et kogu üldplaneeringu valmimise protsess on olnud pikk ja keerukas, väga paljude kooskõlastuste, avalikustamiste, kokkulepete ja vaidlustega. Kogu seda protsessi on suurepäraselt juhtinud meie majandus- ja arendusosakonna juhataja Erika Joonas. Suur tänu talle selle suure ja väga hea töö eest!“

Volikogu esimehe Urmas Sarja sõnul peab ta üheks oluliseks üldplaneeringu väärtuseks seda, et ehitusjooned veekogude ääres on oluliselt täpsustunud ja saanud üheselt selgeks, ja ta loodab juba kiiret üldplaneeringu uuen-

damist: „Ehituskeeluvööndid veekogude ääres on täpsustunud, kohati on ehituskeeluala oluliselt vähendatud ja paljud veeäärde ehitamised on saanud ühese ja lihtsa lahenduse. Loodan, et Setomaa vald areneb nüüd nii kiirelt, et täna kehtestatud üldplaneering jääb kitsaks ning mõne aasta pärast peaksime algatama juba uue üldplaneeringu koostamise.“

Üldplaneering teeb ettepaneku Võru maakonnaplaneeringuga määratud miljööväärtuslike alade hulgast välja arvata Meremäe ja Tsigru külad ning lisada Tääglova ja Napi külad. Üldplaneeringuga vähendatakse ehituskeeluvööndit Värskas alevikus Värskas lahe idakaldal, Lüübnitsa ja Beresje küldes ning kehtivate detailplaneeringute alusel üldplaneeringu lahenduses toodud ulatuses.

Setomaa valla kehtestatud üldplaneering on haldusreformi järgselt Kagu-Eestis kõige esimene üldplaneering, mille menetlemine on jõudnud kehtestamiseni.

Setomaal kui muuseumis

Setomaal ringi sõites võid tunda end kui muuseumis. Loodus on omaette vaatamisväärsus, nagu ka külad, tsässonad, kultuurmaastikud – see kõik on võrreldav muuseumi külastusega. Meil on ühtne kultuuri-ruum, mida ise kujundame ja millele ise väärtuse loome. Muuseumid Setomaal peavad enda ülesandeks seda ruumi mõtestada, väärtustada ja tutvustada.

MERILY MARIENHAGEN

Setomaa Muuseumide direktor

Seto Talumuuseum.

Foto: Tarmo Noorem

See aasta oli Setomaa muuseumides pöördeline. Saatses valmis uus püsiekspositsioon „Igal asjal on piirid/ Õgal aśal omma’ piiri”“, Värška talumuuseumisse kolis Eesti maatõugu lehm Säde, kitsed ja kirju kanakari. Et loomadel ikka mugavam ja soojem oleks, sai talumuuseumi laut-heinaküün uue roogkatus.

Tsäimajale tegime värskenduse nii saalis kui menüüs. Järgmisel aastal on oodata Tsäimajas üllatusi, kuigi kõige keskemeks on ja jääb ikka pärandtoit. Obinitsa muuseumisse tulakse iga nädal kokku, et „kuuh kudada vai ummõlda ja seto kiilt kõnõlda“.

Setomaa Muuseumid on pärandkultuurimuuseum. Meie ülesanne on anda pärandile kontekst ja tagada selle jätkusuutlikkus. Nii kindlustame oma pärandile tulevikku.

21. sajandi muuseum on muutunud paindlikumaks, kiiresti arenevaks ja aktuaalsete teemade üle arutlevaks paigaks. Ammu ei ole muuseumid ainult

tolmunud esemekogud, kus ei tohi hingatagi. Muuseum on koht, kuhu on kõik oodatud, kus lood äratatakse üha uuele elule ja külastaja saab alati meelde jääva kogemuse.

Tänavu külastas Setomaa Muuseumi ligikaudu 20 000 inimest. Kõik nad said kogeda, kuidas elati Setomaal saja aasta eest ning kuidas askeldatakse siin nüüd. Kuna meil on õnn omada mitut erinevat muuseumimaja mitmes eri paigas, saame jutustada ühte seto lugu mitmest eri vaatenurgast.

Kultuur on mitmekülgne nagu värviline tihedalt kootud vaip. Iga toon ja lõng panustab uhke ja kordumatu üldpildi tekkesse. Kultuur ei saa olla õige ega vale, see käib ikka kaasas ajaga, mida me ise kujundame ja mis meid vormib.

Muuseumid on tänapäeval üha sagedamini kultuuriettevõtted: omatulu surve muutub meilgi aastast aastasse üha tun-

tavamaks. Muuseumiseaduse järgi on muuseum ühiskonna teenistuses olev kultuuri- ja haridusasutus, mis ei taotle majanduslikku kasumit. See tähendab reaalelu tõlkides seda, et pakutav sisuline kvaliteet peab olema prioriteet. Siinkohal ei saa muuseum järeleandmisi teha. Nii on Setomaa Muuseumi poes vaid kvaliteetne kohalike käsitöömeistrite kaup ja Tsäimajas pakume pärandikandjatega dialoogis välja töötatud toitu.

Setomaa Muuseumid on arvestatav töödandja. Meil on nimekirjas 29 töötajat, kellest viis on osalise koormusega. Mind kui juhti rõõmustab teadmine, et just Setomaa Muuseumid on andnud kõrgharitud noorele tööke piirkonda elama kolimiseks. Kuna meie meeskonnas segunevad kenasti uued ja kauaaegsed Setomaa elanikud, siis moodustame üheskoos suisa maaelu kompe-

tentsikeskuse. Kui sul on soov teada saada, kuidas on elu maal ja millest alustada, siis pöördu julgelt muuseumisse! Külalislahke vastuvõtt ja soe jook on garanteeritud.

Kultuur on mitmepalgeline. Varem oli kombeks eristada kõrgkultuuri, mis muudele ilmingutele kohe madalama kategooria märgi külge pani. Nüüd on antropoloogide seas käibel hoopis laiem ja mahukam kultuurimõiste. Kõik, mida inimene kujundab, on kultuur. Me oleme kõik kultuuriloojad: on argikultuur, töökultuur, subkultuur, noortekultuur, söögikultuur, pärandkultuur, vabaajakultuur jpm.

Praeguse vabaajakultuuri külluslikus virvarris orienteerumisel tuleb muuseum alati hea meelega appi. Näiteks 13. jaanuaril olete oodatud alates kella 18 Seto Tsäimajja, et vana aasta tavakohaselt ära saata ja ikka uuest üllatuda.

Moodustati Obinitsa naabrivalve piirkond

REIN JÄRVELILL

23. novembril allkirjastati Setomaa vallamajas koostööleping, millega moodustati Obinitsa küla naabrivalve piirkond, kolmas taoline Setomaa vallas. Tänavu suvel moodustati naabrivalve piirkonnad ka Audjas- saare külas ja Vaaksaarõ nulgas.

Naabrivalve lepingu sõlmisid Obinitsa küla naabrivalve sektori esindaja Priit Blum, MTÜ Eesti Naabrivalve tegevjuht Marek Väljari, Kagu Politseijaoskonna patrullitalituse juht Madis Soekarusk ja Setomaa vallavanem Raul Kudre.

Obinitsa naabrivalve sektori peamine eesmärk on saavutada

Koostöölepingu allkirjastajad.

Foto: Margarita Kõdala

oma külas parem heakord ja turvalisus. Kuigi Setomaa vald

asub Eesti-Vene piirialal ning on politsei ja piirivalve suu-

rema tähelepanu all, on siiski oluline, et ka kohalik kogukond organiseerub ning tegutseb ühiselt turvalisuse nimel.

Obinitsa naabrivalve sektori moodustamise eestvedaja ja esindaja Priit Blum rõhutas just kogukonna ühendamise tähtsust ühise eesmärgi saavutamiseks: „Lõime Obinitsa naabrivalve sektori, et ühendada kogukonda ning koostöös MTÜ Eesti Naabrivalve ja partneritega tõsta inimeste teadlikkust ja pühendumist. Tahame ühiselt veelgi parandada selle Setomaa piirkonna turvalisust ning elukeskkonda.“

Praeguseks on Obinitsa naabrivalve sektoriga liitunud 20 peret.

MTÜ Seto Küük saab viieaastaseks

PILLE MALKOV

MTÜ Seto Küük tegevjuht

MTÜ Seto Küük loodi 2017. aasta novembris Setomaa piirkonna toiduvaldkonna ettevõtjate poolt eesmärgiga suurendada koostööd valdkonna ettevõtjate vahel ning sellega

tagada liikmete ja seto kohaliku ning pärandtoidu edu.

Viie aasta jooksul on ühinguks kuulunud erinevaid liikmeid üle 40. Juubeliaastal osaleb ühingu aktiivses tegevuses 31 erinevat toiduhuvilist. On OÜ, MTÜ, eraisikuid, FIE ja Setomaa Muuseumid.

Setomaa suve suurürituste

seas on kogu Eestimaal tuntust kogunud Seto kostipäiv. Mittetulundusühingu üheks suuremaks ja tähtsamaks ürituseks on mitme aasta jooksul olnud korraldada kahepäevast suurt toidupidu, mis toimus 2022. aastal juba kümnendat korda.

Viie aasta jooksul on ühing

eest võtnud ja korraldanud paljusid õpitubasid, loenguid ja laatasid ning koolitusi. MTÜ Seto Küük on Setomaa katusseorganisatsioon toidutootjate, -tegijate ja huvilistega, kelle elujõulisus ning laialdane tunnus on aastatega kasvanud just piirkonna pärandtoidu väärtustamise kaudu.

Setomaa vald on Kagu-Eestis ainus, kus elanikkond viimase 10 aastaga noorenenud

Statistikaamet avaldab järjest uusi rahvaloenduse andmeid. Vaatame, mis on toimunud Setomaa valla rahvastikuga viimase kümne aasta jooksul.

Rahvaloenduse andmetel on Setomaa valla elanike arvuks 2850, mis on 7% vähem, kui oli kümme aastat tagasi, ehk siis -210 elanikku. Suurimaks elanike vähenemise põhjuseks on olnud negatiivne loomulik iive – 390 sündi vähem, kui on olnud surmasid.

Rahvaarvu vähenemist on alandanud siseriiklik ränne, ehk 10 aasta jooksul on valda tulnud elama 40 inimest rohkem, kui siit lahkunud. Eriti positiivne on olnud välisränne: välismaalt on valda tulnud 130 inimest rohkem, kui siit lahkunud. Kui võrrelda sisse- ja välisrände arve Võru- ja Põlvamaa omavalitsustega, siis on Setomaa vald koos Kanepi vallaga kõige atraktiivsem sisse- ja välisrände vald. Nii Setomaal kui Kanepis tuli 10 aasta jooksul sisse 25% elanikkonnast. Suhteliselt kõige vähem valiti oma elukohaks Põlva valda, kus sissetulnud moodustasid ainult 16% elanikkonnast. Kui vaadata lähemalt,

kust on Setomaa valda 10 aasta jooksul tulnud, siis näeme, et 7% kõigist praegustest elanikest moodustavad sisse- rännanud välismaalt. Teistes Võru- ja Põlvamaa omavalitsustes on selleks numbriks 3–5%. Rände tulemusel on Setomaa valla rahvastik olnud väga liikuv. Ainult 67% inimestest elas Setomaa vallas ka kümme aastat tagasi. Seega on vallas 1/3 uued elanikud (vastuõudunud ja sisse- rännanud).

Veel üks positiivne trend: valla elanikkond on kümne aasta jooksul noorenenud. Elanike keskmine vanus on vähenenud 0,15 aastat ja on keskmiselt 45,46 aastat. Võru ja Põlva maakonnas ongi Setomaa vald ainuke vald, mille elanikkond pole vananenud. Kuigi peab mainima, et oleme jätkuvalt üks vanima elanikkonnaga vald. Ainult Rõpina vallas on elanike keskmine vanus veel kõrgem – 46,81 aastat.

Kümne aastaga on Setomaa valla elanikkond kahenenud, kuid me pole enam vana- nev kogukond. Meile tahetakse tulla elama ja me noorename.

Setomaa Vallavalitsus

Setomaa ettevõtjad tervitavad uusi valla- kodanikke kingitustega

Setomaa ettevõtjad on alati hoolinud oma piirkonna arengust ning aktiivselt osalenud Setomaa valla tegemistes. Ettevõtjad on välja pannud rohkelt kingitusi neile, kes tänavu registreerinud oma elukohaks Setomaa valla ja kes on valla- elanikud ka 1. jaanuari seisuga 2023. Ettevõtjate sõnum on selge: „Tule Setomaale!“

Kingitused loositakse kõigi registreerunute vahel välja jaanuari esimesel nädalal. Kingitused antakse üle 13. jaanuaril Värška Talumuuseumis vana-uusaasta peol. Suurem tõenäosus kingitust saada on detsembrikuus registreerunutel, sest just nende vahel lähevad loosi lisaa hinnad.

Tule Setomaale! Registreeri end Setomaa valla elanikuks!

Setomaa Vallavalitsus

Mida leiab kingikotist?

- Neli komplekti kontserdipileteid MTÜ-lt Treski Küün
- Mustsõstramahlapakid Margus Timmo Härma talult
- Kaminapuud Värška Laht OÜ-lt
- Küttepuid Almar Puit OÜ-lt
- Mitu plokki Värška Originaali ja kinkekotid ASilt Värška Originaal
- Kapuutsiga Setomaa dressipluus ja 10 seto eepost „Peko“ Seto Kaubamajalt
- Glögi ja valge šokolaadi ning tee kinkekomplektid OÜ-lt Ostrova Mari
- Kolm komplekti käsitööseepe Vana-Jüri Seebipoelt
- Suveniirklaasid, Tsilk Trio ja veekeskuse pääse Värška Kuurortravikeskuselt

Tunnustame tublisid inimesi enda ümber

Setomaa Vallavalitsus kuulutab välja kandidaatide esitamise valla teenetemedali, aukirja ja tänukirjaga tunnustamiseks.

Setomaa valla teenetemedal antakse eesmärgiga avaldada tunnustust suure panuse andmise eest valla arengusse. Teenetemedal antakse reeglina Setomaa valla kodanikele, erandina võib anda seda ka inimestele väljastpoolt Setomaa valda, kellel on Setomaa valla ees olulisi teeneid.

Setomaa valla aukirjaga tunnustamise eesmärk on väärtustada ning avaldada avalikku tunnustust erinevate valdkondade aasta parimatele. Aukiri antakse igal aastal üksikisikutele ja/või juriidilistele isikutele, kes oma tööalase või ühiskondliku tegevusega on silma paistnud valla arendamisel, tõstnud valla mainet või toonud paikkonnale tunnustust. Aukirja võib välja anda mistahes valdkonnas ning sellele võib esitada peale üksikisikute ja juriidiliste isikute ka inimeste grupe ja kollektiive ning seltsinguid. Aukirjaga tunnustatakse reeglina valla inimesi ja organisatsioone, kuid erandina võib aukirjaga tunnustamiseks esitada ka neid, kellel on Setomaa valla ees olulisi teeneid.

Setomaa valla tänukirjaga avaldatakse Setomaa valla poolset tänu ja tänukiri on valla autasu, mis antakse üksikisikule, juriidilisele isikule,

grupile või kollektiivile. Tänukirjaga tunnustatakse nii Setomaa valla kui ka väljaspoolt valda üksikisikut, juriidilist isikut, gruppi või kollektiivi, kellel on Setomaa valla ees olulisi teeneid.

Setomaa valla autasude andmise ettepanekutes tuleb välja tuua:

1) kandidaadi nimi ja kontaktandmed ning ettepaneku esitaja nimi ja kontaktandmed;

2) teenetemedali andmise ettepanekus kandidaadi ja tema tegevuse iseloomustus ning teenetemedali andmise põhjendus, lisaks soovitus- ja/või toetuskirjad kandidaadi tegevusvaldkonda esindavatelt organisatsioonidelt ja ühendustelt;

3) aukirja andmise ettepanekus kandidaadi ja tema tegevuse iseloomustus ning soovitud aunimetuse valdkond;

4) tänukirja andmise ettepanekus tänukirja andmise põhjendus.

Kandidaatide esitamise tähtaeg on **29. jaanuar 2023**.

Kandidaadid esitada aadressil Setomaa Vallavalitsus, Pikk 12, Värska alevik, Setomaa vald, 64001, Võru maakond või e-posti teel vald@setomaa.ee.

Tunnustused antakse üle Setomaa valla Eesti Vabariigi 104. aastapäevale pühendatud kontsertaktusel.

KARIN VILJUS,
haridus- ja kultuuri-
osakonna juhataja

Vallavalitsus kinnitas uue hooldekodu kohamaksu

Käesoleva aasta hinnatõusud on olnud väga kõrged. Pea kõikide kaupade ja teenuste hinnad on tõusnud, eriti energia hinnad. Sellele lisandub vajadus tõsta hooldekodu töötajate palka, mis on jäänud väga madalaks. Sellega seoses prognoosib sotsiaalministeerium

2023. aasta keskmiseks hooldekodu kohatasu suuruseks 1300 eurot kuus.

Setomaa Vallavalitsus kinnitas 23. novembri istungil Setomaa Hooldekodu uueks kohamaksuks 950 eurot kuus alates 1. jaanuarist 2023.

Setomaa Vallavalitsus

Räpina Loomemaja kogub annetusi Ukrainasse saatmiseks.

Saatmiseks tuua villaseid riideid (sokid, kindad, mütsid, kampsunid), soojad joped-püksid.

Annetusi võetakse vastu Mikitamäe, Meremäe, Luhamaa teenuspunktidest ja Värskas, Setomaa vallamajas. Sooje riideid võetakse vastu käesoleva aasta lõpuni.

Soovi korral saab teha rahalise ülekande: märgusõnaga ANNETUS. SA Räpina Inkubatsioonikeskus EE042200221066265723

Lisainfo:
Meremäel- Liia: 562 93447
Luhamaal- Keiu: 533 35834
Mikitamäel- Kaja: 566 00390
Värskas- Anneli: 538 54990

Kolmeteistkümnes Setomaa hariduskonverents – eripära on tugevus

VELLO JÜRIÖÖ

Setomaa I hariduskonverents kutsuti kokku 27. novembril 2010. aastal ja see toimus Mikitamäe Kooli ruumides. Eestvõtjateks olid Liina Palu ja Vello Jüriöö. Konverentsi eesmärgiks oli tuua esile ja väärtustada kooli osa seto omakultuuri õpetamisel ja hoidmisel, kaasata kogukond ning erinevad institutsioonid kõikvõimalikule koostööle, tihendada sidemeid eri põlvkondade vahel, käsitleda ja püüda lahendada probleeme, ületades erinevaid arvamusi ning tõekspidamisi.

2. detsembril 2022. aastal toimus XIII Setomaa hariduskonverents, sedakorda Värska Kultuurikeskuses.

Ettekanded lähtusid valitud teemast „Noored õpikogemuste mõtestamise ja hobide kaudu elukutse omandamisele“. Kokku tulid Setomaa valla koolide VIII–IX ja XI–XII klasside õpilased, nende õpetajad ja piirkonna noorsootöötajad.

Üritus algas tavapäraselt – Seto hünni laulmisega Maret Vabarna eesvedamisel ning vallajuhtide Raul Kudre ja Urmas Sarja tervitustega. Konverentsi esimest poolt juhtis

Setomaa XIII hariduskonverents.

Foto: Maarja Saarine

Maila Hainsoo, kuulati kuultemat.

Kerli Kõiv, haridusuuendaja Võrumaa Arenduskeskusest, rääkis teemal „Kogemused kui ennastjuhtiva õppija töövahend“. Setomaa Noorsootöö Keskuse juhataja Triinu Arund rõhutas oma jutus „Kuidas noorsootööst sai minu elu kutse“ oma veendumuste, edusse kindla uskumise ja tegeviste osa kui tähtsat alust kogu

töös noortega. Küsimust, millist tuge võib anda oma hobi ning sellega aktiivne tegemine, lahkas Evert Markus Sirendi ettekandes „Kuidas jõuda oma hobiga tulemusteni hiphop tantsu näitel“.

„Ela ja sära! Eripära on tugevus ja hobist võib saada rahvusvaheline töö“ oli Annela Laaneotsa teema, milles ta seletas lahti oma ajakirjanikuks ning õppejõuks saamise loo. Sigre

Andresoni „Kuidas on minu kooliaegsed unistused, hovid ja kooliväline tegevus seotud minu tänaste tööde ja tegemistega Setomaal“ ja Imre Liivago „Oma tegemistest ja elust Setomaal“ andsid ülevaate, kuidas ja miks on kõnelejad oma praegustes tegevustes õnnelikud.

Päeva lõpetuseks toimus arutelu gruppides, rühmatöö, läbiviijateks noorsootöötajad eesotsas Triinu Arundiga.

Setomaa spordihuvilistel on alanud talvehooaeg

NORMAN PULK

valla sporditöötaja

Talv tähendab eelkõige mõnusat suusatamislusti. Suusahuviliste jaoks on valmis suusarajad, mida täiendatakse Värskas ka kunstlumega. Detsembri algusest on suusarajad ja klassikajalg Verhuulitsas (1 km, 3 km, 5 km), Mikitamäel (natukene alla 1 km) ja Värskas (1,6 km). Plaanis on teha ka suusarada Meremäele. Praegu ei olnud hooldustööde tõttu Meremäel veel rada võimalik teha. Radu hooldatakse võimaluste ja võimekuse piirides. Radade olukorra kohta saab infot Setomaa

Aastalõpumatk Meremäel.

Foto: Rein Järvelill

valla Facebooki lehel ja veebi-lehel terviserajad.ee.

Talvehooaeg tähendab ka Setomaa malehuvilistele põnevate mõttetööd. Jätkub Setomaa

maleturniir, 10. detsembril toimus Obinitas selle teine etapp. Huvilised saavad jooksvalt turniiriga liituda ja oma oskusi proovile panna.

Aasta lõpp toob kaasa traditsioonilise Setomaa valla aastalõpumatka. 31. detsembril algusega kell 12 algavad kohalikud matkad valla eri paigus: Rõsna külaplatsilt, Mikitamäe kiigeplatsilt, Värskas Petserimaa vabadussamba platsilt, Obinita külakeskuse eest, Meremäe valla teeninduspunkti juurest ja Luhamaa külakeskuse eest (Luhamaal algab matk kell 11). Matkade alguskohti võib veel juurde tulla, seega tasub silma peal hoida Setomaa valla Facebooki lehel ja valla koduleheküljel. Samuti võib ise algatada teisi alguskohti.

Kaunist sportlikku aastalõppu kõigile!

Hoonete katuseid tuleb regulaarselt lumest ja jääst puhastada!

Tarbijakaitse ja Tehnilise Järelevalve Amet (TTJA) tuletab hoonetehnikale meelde, et nii katustele kogunev raske lumi ja jää kui ka katuseräästas olevad purikad võivad kujutada endast ohtu katuste all liikuvatele inimestele ja nende varale. Võimaliku ohu puhul tuleb piirata inimeste ligipääsu räästaulusele alale ning puhastada koheselt nii katus kui ka räästad.

„Ametile laekub iga-aastaselt erinevaid teateid jää ja lume tõttu kahjustatud autodest ning pihta saanud inimestest, mis on põhjustatud hoone omanikukohustuste rikkumistest. Kõnniteede ja teiste avalikult käidavate kohtade äärsed katused (sh katuseräästad) ei tohi kujutada ohtu seal all liikuvatele inimestele või seal all viibivale varale,“ selgitas TTJA ehitus- ja raudteeosakonna juhataja Priit Pallu.

Liigne lumekoormus ohustab eriti teras- ja puitkonstruktsioonidega kergetüüpi ehitiste osasid (varjualused, varikatused, karniisid), lamedad katusega või väikese katusekaldega ehitisi (bensiinijaamad, spordirajatised, angaariid, estakaadid) ning vanemaid amortiseerunud ehitisi. Pallu lisas, et katuselt üleliigse lume ja jää eemaldamisel tuleb paralleelselt jälgida, et see ei tekita ajutist lisakoormust (nt ajal, mil enne lume alla viskamist kogutakse lumi kokku ühte katuse serva).

TTJA paneb südamele, et räästad peavad olema ohutud igal ajahetkel. Majaomaniku kohustus on jälgida lumepeeriidil katusele kogunevat lume ja jää seisukorda. Ehitise omaniku kohustuste eiramine on rahaliselt karistatav. Varalise kahju tekkimisel vastutab

omanik tsiviilkorras, teisele inimesele tervisekahjustuse põhjustamisel võib järgneda oma-

niku vastutus karistusseadustiku alusel.

TTJA

Pane tähele!

- Katusel liikudes tuleb kasutada turvavarustust ning end kindlalt konstruktsiooni külge kinnitada.
- Kui hoone omanikul puudub nõuetekohane turvavarustus ja muud ohutuse tagamiseks vajalikud vahendid, tuleb koristustööd tellida sellele spetsialiseerunud ettevõttelt.
- Katusele minnes tuleb arvestada ilmastikutingimustega, sest jää, tugev lumesadu ja tuul võivad allakukkumise riski oluliselt suurendada.
- Lund ei tohi visata hoone kõrgemalt osalt madalamale osale, kuna nii võib liigne koormus põhjustada varingut.
- Kui lund visatakse inimeste ja sõidukite liikumistsooni, tuleb

- eelnevalt piirata inimeste ligipääs antud tsooni.
- Ohutuks liikumiseks on soovitatav paigaldada katusele katusesillad ja -redelid.
- Lume ja jää katuselt varisemise takistamiseks tuleb paigaldada katusele lumetõke.
- Lume ja jää sulatamisel tuleks vältida keemilisi aineid ja tehnoloogiad, mis võivad kahjustada katusekatet või sadeveesüsteeme, samuti vältida jää lõhkumisel teravaid esemeid, mis võivad katusekatet vigastada.
- Lume ja jää mehaanilisel eemaldamisel kasutada õigeid vahendeid, et vältida külmaga rabadaks muutunud katuse või selle katte lõhkumist.

Mi uma rõiva raamat om valmis saanu

Seto Käsitüü Kogo and tiidä', õt ummõhtõgi om mi uma rõiva raamat valmis saanu. Oodami Verskahe kaajatsilõ 8. jaanuaril!

KALA INGRIT
Seto Käsitüü Kogo tegevjuht ja raamatu kokkosäädmissõ vedosnik

Mi naksi sood raamatut tegemä jo kuus aastakka tagasi. Peime kol' aastakka teemapäivi, koh kaeti ja kõnõldi erisagamat-sist seto rõivist. Teemapäivil saiva' tiidläse' ja muuseumi-tüütäja' kokko käsituülisiga. Käsituülisõ saiva' mano tiid-misi, kost saia' inämbä mano tiidüst, ja umakõrda seletivä', määnest muudu naid asju koe-tas vai ummõldas.

Sis naksimõ otśma inemisi, kiä' kirotasi' raamatuhe. Nuu' inemisõ' olliva' Andresoni Sigre, Jõeste Kristi, Kalkuni Andreas, Kauksi Ülle, Kiristaja Arvis, Kunsti Tiitu, Kärneri Ülle, Külv Marit, Linnusõ Marje, Nassari Elvi, Piho Mare, Pingi Anu, Ranna Piia, Ravva Inna, Reinvalti Riina, Sarvõ Maarja, Sarvõ Õie, Uusi Made, Sibula Tiit ja Visseli Kadri. Kitä kõiki kattõkümme kirotajat, kiä' võtsõva' tuu suurõ tüü tetä'. Aitumma!

Ku kirotaja' olliva' uma tüü ar tennü', sis oll' suurõst abist Tul-lusõ Kaja, kiä hoitsõ kõiki kiro-tuisi ja pilte ria pääl. Aitumma sullõ, Kajakõnõ, ja hüvvä tervüst!

Mi naksimi raamatut tegemä rõividõ perrä ja õga kirotaja kirot' määndsestki asast, nii õt tä tiia'-s, midä töösõ' ommava' kirotanu'. Tuuperrä oll' suur tüü vaia tetä' mi raamatu toimõta-jal Tamjärve Maretil. Maret tüü-tas Eesti Vabaõhumuuseumih ja

Vanno pilte päält saamõ tiidä', kuis kannõti seto rõivit vanal aol.
Foto: Carl Sarap. TLM Fn9791:60

om toimõtanu varahampa mit-mit raamatit. Soo raamatuga olõ-s täl sukungi lihtsa, siih oll' täl vaia teksti muuta', mant võtta' ja mano panda', ni sada vuuri lukõ', õt kõik õks hõste saasi'. Maretikõnõ, sa olõt Seto-maalõ pallõ andnu – mi kitämi sinno taivani!

Seto Käsitüü Kogo vei mito aastakka tagasi läbi seto rahva-rõivaraamatu jaost kujundusõ konkursi. Võidu sai toona' Urmi Evelin. Minevä aastaga oktoob-rih nakaś Evelin tekste ja pilte kokko säädä. Üle aastaga läts aigu, õt 624 lehekülge mater-jali saasi' ilosahe ja umma-muudu kokko säetü. Kõõ oll' õks vaia pilte mano otsi' ja kirotuisi praavitada'. Raama-

tuhe om saanu 710 pilti, midä om huvtav kaia'. Mi rõividõ man om pallõ värmilist ja kirotõt kraami, tahtsõmi tuud tah raa-matuh õks suurõst näüdadä'. Aitumma Evelin, õt sa tekset umma tüüd süämega!

Varahampa olõ-i seto rõivist säänest raamatut vällä antu. Raamat om kiräkeeline, a asjul ommava' setokeelitse' nime' man ja vällä om tuudu vanno seletüisi, kuis naid asju tetti ni kuis kannõti. Erisagamat-sist lättist om võetu üleskiro-tamisi ja eräle om vällä tuudu, kuis seto rõivist om laulõtu ja määndse' kombõ' olliva'. Mõt-lõmist nõudsõ ka tuu, õt midä tetä' üleskirotustõ keelega, selle õt seto kiilt om ao joosul

üles märgitü mitund muudu. Mi olõ sooh raamatuh jätnü keele sändsest, nigu tä om olnu ja üles märgitü, a mõnõ kotusõ pääl pidi õks veidokõnõ praa-vitama kah. Aitumma, Palmi Silvi, õt sa ollit meele suurõst toest! Raamatuh om õga pää-tüki lõpuh ingliskeelinõ kok-kovõtõh. Aitumma, Külviku Helen, õt avitit tõlki', no' saa raamatust arvu ka töösõ maa ineminõ.

Seto rõivit ja vanno pilte om ao joosul pallõ jõudnu muuse-umihe, a viilgi suurõmp varan-dus om seto inemistõl kotoh. Aitumma nuilõ miihilõ, kiä' ommava' käünü' Setomaal sada aastakka tagasi inemisi pilds-tämäh. Teno näile saami mi täämbä tiidä', kuis vanastõ rõi-vit tetti ja kannõti. Taah raama-tuh om seeh pallõ vanno pilte.

Aitumma ka nuilõ, kiä' and-sõva' raamatu tegemisõ aigu kotost ummi asju kaia' ja pilds-tädä', ja kitä veiga nuid ine-misi, kiä' jagiva' ummi pilte ja kävevä' eis pildstämäh! Taa raamatu tegemisõst võisi' vällä anda' umaette raamatu. Om olnu pikk ja põnnõv tii!

Kõik, kiä' ommava' huvtõtu Seto rahvarõivaraamatust, ti olõti oodõtu raamatu kaajat-silõ 8. jaanuaril kell 12 Verska Kultuurimajja. Pääle kaajatsit tulõ raamat müüki Seto Kauba-majja ja kimmähe ka raamatu-puuti, plaanih om tulla' taad raamatut tutvustama ka Tar-tohe ja Talnahe.

Olõmi raamatu tegemisõ man kokko säädnu ka 2023. aastaga kalendri. Kalendrih ommava' seeh seto kerigupühä' ja suurõmba' tegemise', miä' Setomaal tulõmah ommava'. Nii kalendrit ku raamatut saat hinele osta', ku kirotat ingrit@setomaa.ee.

Hüvvä uutmist, luutmist ja lugõmist!

Setomaa om halas muusium

Setomaa Muusiumi' om halja märgi saamisõ tiipääl (rohelise muuseumi tunnustuse taotle-mine). Kõik muusiumi' nakasõ' märkmä, õt midä tetä' ja kuvva-muudu edesi minnä', õt mi tegemisist ja olõmisõst jääsi-i siiä' ilma säänest kraami, min-kõga' luudus eis' saa-ai kõrda. Mi taha, õt meist jääs perrä väiga' väigokõnõ jalajälj.

2021. aastaga veebruarih luudi ICOM Eesti mano kesk-kunnateemalinõ tüürühm, midä vidä iist Tarto Ülikooli luudusmuusium ja botaani-kaaia näütüisi ja luudushari-dusõ osakunna juhataja Reet Mägi. Tüürühmä tsiht om avita' muusiumidõl minnä' kesk-kunda hoitvat tiid ja olla' iih-kujos nii külälisilõ ku ka' tõi-silõ asutuisilõ.

Kuuhtüüh Stockholmi Kesk-kunnainstituudi Talina Kes-kusõga' luudi Halja muusiumi (Rohelise muuseumi) süsteem. Tuu süsteem avitas muusi-umidõl hinnada' ja eis' jättä' maaha nii väigokõnõ jalajälj, ku saa, vähändä' umma kesk-kunnamõõ. Päämäne tsiht om saia' keskkunnaõbralgubas.

Tuu tähendäs mõtlõmist, õt kas om vaia õka käumist, tege-mist ja vahtsõ ostmist. Tulõ kõrdapiteh läbi mõtõlda', õt kas saasi' kuigi' nii, õt piasi-i poodist vahtsõt ostma, vaest saa veidebä osta', vaest saasi' üt-te asja mitu kõrda pruuki'. Viil saa kaia' üle, õt minkõga' mi puhasta, mõsõ ja õt viska-ai ilmahuupi midägi' ar' – sor-teeri kõrdapiteh erälde ar' visat kraami, midä väikop rämpsi kast, tuu parep.

Näütüisi tegemisõl tulõ otsi' materjalõ, midä saat kasuta' mitu kõrda vai mia' omma' luu-dusõlõ sõbraligu', vaest saat kuigi' tõistmuudu ja kohki' muial viil pruuki'. Üle saa kaia' tüüreisi' ja transpordi. Ja nii edesi ja nii edesi.

Mi anna tiidä', õt mi olõ jo astnu' halja tii pääle ja õga pääväga' naka minemä sügä-

SARVÕ ÕIÕ
Obinitsa muusiumi pernaane

väppä ja täpsebäst. Mi lää sin-näpoolõ, õt meist saasi' hal-jalt ja kokkohoitvalt arvõstav muusiumipereh.

Setomaa om väigokõnõ, mi pia kõik tunnõ tõnõtoist, mi jaos om soo maa tähtsä, koh mi olõ ja elä, mi jätä soo maa perrätulõjilõ. Mi eläminõ seto kultuurilitsõh kotusõh ommõgi' eläminõ ku üteh suurõh valla-litsõh muusiumih, koh õgah nulgah eletäs tśuut umma-muudu. Mi kõik olõ, kiä inäbä, kiä veidebä, seto kultuuri seeh, eiski' sis, ku taha-ai, a õks olõ. Nii õt mi olõ tuu vanaaol-litsõ Setomaa kultuuriroomih, koh õgah pututa-ai, a määntsegi' kotu-sõga' õks putut tuuga' kokko. Tereh tulõmast Setomaalõ!

Mi hõika kõiki, terveht Seto-maad, miika' üteh mõtlõmma ja üteh kauma sood haläst tiid, õt Setomaa olõs illos ja inõmisõ' siih terve'. Mi taha, õt kõik hoiasi', ka läbi õga uma kodo, sood kotust, õt mi jalajälj olõs tsilõkõnõ. Sis saa soo ilm ja mi kodokotus edesi minnä' ker-gehe ja mi jätä-ai hindäst lat-silõ rassõt vaiva maaha.

Mi kutsu teid kõiki, hüä' Setomaa inõmisõ', halja ja häitsevä kodokotusõ hoitmisõ tiipääle!

Petserimaa kalmuaia' saiõ' kaardistõt

Inne 2022. aastaga lõppu saiõ valmis üts suur ja setodõ jaost tähtsä tüü. Tuu om Petserimaa kalmuaiduhe matõt setodõ ja eestläisi andmõbaas.

RAUDOJA AHTO

Aastit om üts ku tõnõ ineminõ märknü, õt olõsi' vaia Petseri-maal kõik kalmistu', kohe seto-kõisi om matõt, läbi kävvu' ni kääpä' üle kaia' ja kirja panda'. Kinkõlgi olõ-s julgust ni pääle-nakkamist, a 2020 võtsõ Pardsi Triin, kiä tuud aigu tüüt Pihkva liinah Eesti konsulaadih, kätte ja nakaś Petseri lutõri kalmu-aida kõrda tegemä. Lisast toolõ pildist' üles edimäts'e risti' ja kääpä'.

Mõtli, õt kuis saasi' plaani pääle panda', koh määnegi kääbäs ommõ. Olõ-s muud, ku tull' täl hindäl tuu plaan valmis

tetä'. Vaihtõpäääl saiõ kätte ka 1957. aastagal tett plaani tuust-samatsõst matusõaiast. Tuu oll' suurõst abist, a ao' omma' töösõ', hulga inemisi om mano matõt ja mõnõ' kääpä' kaonu'. Säantsit kääpit, midä lövvä-s, oll' eski 181 tükkü.

Kokko saiõ üles märgit 1163 inemisõ andmõ', mis oll'i kiräh kas riste või kivve pääl. Kõik tuu

hulk pilte ja üleskirotuisi oll' vaia vahtsõ ao perrä õks mas-sinahe panda'. Siih tull' appi Tullusõ Kaja, selle õt tuust om tolku maala, ku nä õnnõ koh paprõveere pääl kiräh omma'. Mõttõ' käve' õks edesi – õt plaani', pildi' ja koolnu inemiisi andmõ' piäsi' kuigi olõma õks tõisilõ kätte saia'. Mi tei kaupa Timuski Henryga, kiä om inne

Pääle kerkot kääpäl leibä söömäh.
ERMi kogo pilt

ka meid säänestmuudu tõiega avitanu.

Ni saiõgi edimäne andmõ-baas valmis, veedkese saiõ tuud praavitõdus ja pandsõ mi kodo-lehe pääle üles. Tuu andmõ-baas om niimuudu tett, õt saat plaani pite otsi', koh kottal määnegi havvaplots om, kiä om sinnä' matõt, ja pildi päält kaia', kuvvamuudu kääbäs vällä näge. Inemist saat otsi' nime vai sünnü- või kuulmisao perrä. Huvi õks sääntse asä vasta oll', a mi mõista-s tuud aigu ka väiga reklaami tetä', kost saa mi tüüd otsi'.

Minevä talvõ peimi plaani edesi, õt piäsi' samma muudu ka töösõ' kalmuaia' massi-nahe pandma. Märkse vällä, õt mi inventeeri ar' ka Petseri õigõusu, Taeluva, Saalesśa, Mõla ja Pankjavitsa kalmuaia. Kõkkõ tuuperäst, õt aig om jälle – umatsõ' saa-i kääpidõ pääle ja kõik tuu, mis om kontroll-joonõ taadõ jäänü, lätt meelest ni häös. Ja ku mi saa tuu kandi

hääst midägi tetä', sös mi ka tii. Ni naksi otsast pääle – Triin käve müüdä kalmuaidu, koh pildist' ja kirot' andmit üles. Keväjä muutu poliidiga ni tä saadõti Vinnemaalt vällä. Tull' hüvvi sõpru otsi', kiä' tuu asä õks ar lõpõtasi'. Lõpust sai õks inämb-vähämb kõik, mis plaani vöödõt, ka tettüs.

Tubli Kaja avit' õks kõik nuu' andmõbaasi' tetä' ja Henry puutreh kokko sätti'. Ma hoitsõ õks asja järje pääl, kiroti tut-vustuisi, praaviti koh vaia, õt saasi' säänestmuudu, ku tä par-hilla' vällä näge. Minevä talvõ saiõ välisministeeriumilt ka rahakopkas pallõldus. Tuud õks veedkese ka lubati, a kunas ja kuvvamuudu tuu kätte saa, tiia'-i. Esi mi kõik olõ tett tüüga rahul. Muidoki saa viil parõbast tetä' ja tuud mi proomi viil ka tetä'.

Kõik tuu, mis parhilla' om kodolehe pääl löüdä', om tett tuu perrä, mis kalmuaiduh oll' nätä'. A kimmähe ommõ sääl

viko, om kääpit, koh mi tiia'-i, kiä om matõt, mõnõ kivi pääl om õnnõ üts nimi, a matõt om mitmit inemiisi.

Siih pallõ kõigi setodõ api. Olkõ' hüä' inemisõ', kaegõ' umatsõ', tutva' siist üles otsi' ja koh viil saat midägi mano panda', ankõ' Seto Instituudilõ tiidä'. Mi taha kirja panda' ka nuidõ andmõ', kinkõ kää-pit olõ-i alalõ – a ti tiia't, õt om sinnä' matõt. Lisast toolõ pal-lõsi' ka tõisilõ Petserimaalt peri inemisilõ tiidä' anda', õt sääne tüü om tettü ja andmit saat kaia', otsi' ja praavitada'.

Kae' perrä!

- Andmõbaasi saat kätte**
Seto Instituudi kodolehe päält – <http://setoinstituut.ee/kalmistud2/>.
- Tiidmist saat anda':**
SA Seto Instituut, Pikk 29, Värskä, Setomaa vald, Ahto Raudoja 5182411, info@setoinstituut.ee.

Setomaa. Hüväste 2022, tereh tulõmast 2023!

Vahtsõnõ kallendri tulõ osta' soo ilma aigu jo sügüse ar', viil varahampa olõs vaia, kõiksugu sündmusõ', külästüisi tellimusõ', vestivaali' ja traalivaali' tulõ kirja panda'. Kallendri piät olõma vähämbidõ numbridõ ja suurõmbidõ tühje kastikõisiga, õt saanu' sündmuisi mano märki', ja papõr pidänu' ka olõma mitte nilbõ, a kirotatav. Aga tuust viil luu lõpuh vahtsõst!

KAUKSI ÜLLE

Latsõ' ja noorõ'

Jaauarinumbrih kirotas Laaneotsa Annela: „10. jaanuaril 10 aastaga iist korjusi' Talinah edimäist kõrda kokko seto kultuuri hoitmisõst ni edesiandmisõst huvtõt latsivanõmba' üteh ummi latsiga. Nii omgi jäänü, kõik nõo' aastaga' ommava' Seto Latsi Kooli latsõ' paar kõrda kuuh kokko saanu' ni oppaja iistvidämisel seto kiilt ni kultuuri opnu' läbi mängu, laulu, tandsu, mõistatuisi, kirotamisõ ni lugõmisõ.“ Au kimmäle vedosnikulõ Annelalõ, õt om järjepidev tegutsõmisõga hulga seto liinalatsi kasvatanu!

2021. aasta augustih vallalõ tett seto latsiaiarühmäkene om 2022. aastal kõvastõ pildi pääl. Jalotadas Hörna Aarega ja aias juttu Kersna Liinaga. Rühm edenes ja kittüst väaris, õt kõrdaõdi seto keele kursus keeleoppaja Palmi Silviga latsivanõmbilõ, kasvatajilõ, muido huvilisilõ. Tuu ring avit' mitu inemist kõnõlõma ja eiski julgõmbalt seto keeleh kirotama.

Latsi ja nuuri tüüga om kimmäs ka Tormi Piret, kiä vidä inne timä tegutsõma nakkamist vähä unarusõh olnu seto tandsuväke. Käuti mitmõ' laulupidõ' läbi, kiäki õi päse' tandsulda, olõt sa kohalik vai muial eläv seto, nuur vai iginuur.

Rikka Ivvani pillilaagri om kasvatanu mitmitkümni nuuri pillimihi Setomaa jaoss.

Verska Gümnaasium om ühinenü pallõsidõ algatuisiga, nii õt noorilõ püvvetäs nii kohalik kultuuri ku muud ilma näüdäda'.

Kõigih koolõh om seto kultuuri tunda', koh om sildi', koh pidodõl seto rõiva', koh käsitiü, koh tetäs näütemängu.

19. aprillil tetti Talinah Eesti Käsitiü Maja rahvakunsti galeriis vallalõ näütüs päälkiraga „Kasvulava“. Näütisel olli' vällä pant Setomaa koolilatsi käsitiü'. Näütüst vidivä' iist Kala Ingrid, Seto Käsitiü Kogo tegevjuht, ja käsitiü- ni tehnoloogiaoppaja' Andresoni Sigre, Vabarna Maret ja Siilikku Heini, Aia Avo ja Riitsaarõ Evar ni tuukõrdnõ Meremäe Kooli direktri Põldoja Kristi.

Soo aasta edimäne puul oll' nuursootska Operi Rain, kiä käve hulga sündmuisi läbi, võt' kimmält sõnna ja mängse pilli. Augustist nuursootska sauva kandõv Katariina Lee Saarekivi om ka julgõ mitmidõ huvidõga näio.

Merca asuf Setomaa lehte latsinulga, mia om pühendet timä tütre tütrele Hedolõ.

Juunih lõpõt põhikooli 23 nuurt ja gümnaasiumi 10 nuurt.

19 opilast tull' sügüse 1. klassi ja 15 gümnaasiumi 10. klassi.

Nii õt nuuri om, ku nä viil kuigi kirotama, lugõma ja seto kiilt kõnõlõma opada' joudnu', saanu' Setomaa tõtõst valgõt päivä nätä'. Önnõ rõivilõ pandmisõ ja mõnõ leelokõsõ päähõpõmisõga soo kultuur püüsümä õi jää'. Kõik, kel mõni lats lähkoh, kõnõlgõ' latsõga vai veege' tä kõnõlõjidõ mano nii sagõhöhe, ku saa!

Hüamiil om tuust, õt Laanõtsirk pidäsi 30. aasta sünnüpäivä. Vabarna Maret'i laulma opat tsirgukõsõ' võtva' korgit linnukaari.

Alas põliskiili aastakümme. Järvelilli Rein om mi esindäjä tollõ komiteeh. Tä pand' kokko ka arõnguplaani, koh om üteld järgmäst:

„Seto keele arõnguplaan sääd meele tsihi: Kümne aastaka peräst (2032) olõ-i seto keele kõnõlõjatõ arv vähämbäst jäänü', seto kiil om tunnustõt põliskiil Vinnemaal ja Eestih. Arvõstadõh seto keele tämbäst saiskusõrda, om tegemist veiga korgõ tsihiga'. Tuu tulõmusõni joudmisõst piat pingutama kõik seto rahvas ni Setomaa erinevā' institutsiooni'. Arõnguplaan näütäs ar' ka tiitsa, kui muudu tuu tulõmusõni jõuda'. Meil olõ-i veiga pallõ valikit, a mõnõ' õks om:

- Kasutadõh seto keele üldist populaarsust ni toetusprogrammõ, suurõndada' seto keele osakaalu avalikuh ruumih, kirandüseh, kunstih, muusikah, amõtlukuh kasutusõh;
- Setomaa vald saa olla' seto keele alalhoitmisõ iistvidäjä;
- Seto keele osalisõlt tunnistamisõlt om vaja edesi minnä' tävveliku riikliku ni rahvidõvahelitsõ tunnistamisõni;
- Keele alalhoitmisõst om kõõ tähtsämp tegevusõ' latsilõ ja latsiga.

Seto küük ja seto süük

Seto Küük kõrrald' jaanuari algusõh täüskuusõõmingu, midägi talvidsõ kostipääv muudu. Siski kotussidõ rahvast tull' ja oll'. Kirsi talo uma elävä muusika ja elävä tulõ ni aurava sannaga oll' elämisõ nii lähkolt ku kavvõst tulnuilõ.

Tollõ küsõmusõ kõrvalõ, õt määne om õigõ seto kiil, om kerkünü küsõmus õigõst sõirast. Geograafilinõ tähis nõud nigu lehmäpidämisõ taastamist, kasvai üts lehm nulgä pääl. Ja kas sõir kümniidõga vai ilma? Kuis nimetäda' toda, midä inämp sõiras tohi-i nimetä'. Tõist aastat juhtsõ Seto Küüki Malkovi Pille. Tä hoit' tähelepanu all taimist tett süüke ja tutvusf vahtsõ septepse. Paastusüüke opitarolõ registriire hinnäst kahõs önnõ

Kuningriik ja ülembsootska valiminõ.

Sundelli Harri pilt

Väläh opmah.

Eräkogo pilt

kats inemist, a tortõ umalõ nii pallõ, õt ruum kõiki mahutagi-s. Taarka Tarõ, Inara Vana-valgõ Kohvitarõ, Maagõkõnõ tegutsõsõ' esieranis suvõl pia valgõst pümmeni. Kostipäiv oll' timahava kümnendät vuuri ja tõi kõvastõ külälisi Setomaalõ. Obinitsa om pistü pant ka vahtsõmoodulinõ kogokunna söõgi-kaap. Aasta lõpuh tundsõ Malkovi Pille, õt timä missioon Seto Kõõgi juhina om täidet. Ja jalki otõ Seto Küük tegevjuhti.

Sõda ja rahu

Veebruari algus oll' tekis. Tartorahu tähistedi Verskah Petserimaa vabadussamba man. Tali-

nah asuf väsümälä vedosnik Tormi Piret tiatri Veerna Vorkats. Obinitsah tekõ tükü „Nigu nõidus“ pruuvõ Obinitsa Uus Teater. Peeti suuri plaanõ, õt kuis tähistä' Obinitsa kiräliku nimetämisõ 370. aastapäivä.

Sis tull' sõda. Mi naaberriik, kinka käeh om ka vähembält 2/3 mi setokõisi maid ja 6000 Krasnojarski kraihõ rännänü setokõsõ perätulõja', rünnäs Ukrainat. Eestihe pagõsi ukrainlasi, osa sai päävarjo ka Setomaal. Mi piiripunkti' ja vabatahtliku' pidi' toimõ tulõma töösõ poolõ pääl vintsutõt inemisi turgutamisõga. Hulga mi hõimurahvit sunniti vakka olõma vai sõtta

Vinne poolõ pääl rahvuskangõlaisi nimega väeosadõh. Om ütlemälä hallus Ukraina peräst, a hallõ ka kõigist sõtta-sunnituist. Nii om naabridõga projekti' iäkihi all. Kuuhtüü kau inämp Lätiga.

Õga õi olõ' parhilla' turiste Vinne poolõ päält. Talina vinne külästäjä' püüdvä' suhõlda' eesti keeli, Narva uma' kullõsõ' ka rahuligult ukraina laulu ar'.

Anti avvu

Kultuurkapitali elotüüpreemia sai Helena Kudre 50 aasta panusõ iist Setomaa kultuuriello.

Võro maakunna Kultuurkapitali aastapreemia sai Evelin Leima kultuurikuhtüü mitmõ külge ja järjepidev tegevüse iist 2021. aastal.

Võro maakunna kultuuripärlist 2021 nimetedi Vabarna Jalmar.

Valla aukodanikõst sai' Lahe Anni, Lövi Laine, Hainsoo Minna ja Helmi Valdur. Avvu raamadukogohoitjalõ Annilõ, muuseumiasutajalõ Lainelõ, sõnalisõlõ Minnalõ ja muusigamehele Valdurilõ!

Maidi Maria Tammik sai Hurda preemia ni tedä avvustõdi Valgõtähe V klassi tiinide-märgiga. Imelidse' omma' tä käsitiü', kõnnõ', lilliaid ummi vannu lillisortõga ja hainalibleldä.

Taarka preemia sai' Rahasepä Rainer ja Vananurmõ Ilmar.

Detsembrih kuulutõdi vällä ja anti kätte ka Vabarna preemia. Sookõrd tunnustõdi vallasissete preemiaga seto keele toimõtjat Palmi Silviti. Tä om ilosahe seto kiilde vuulnu uma 30 raamatut kümne aasta joosul. Ka soo aasta suursaavutusõ' raa-

mat esä Jevgenist ja rahvarõivaraamat omma' timä toimõtjakaht tunda saanu'. Viimädse' kümne aastat Setomaa aoleht ka niginüi.

Vallaväline Vabarna preemia anti Kiristäjä Arvisõlõ ja Heliste Leidalõ. Arvis uur väsümälä Setomaa aoluku, ots aardit ja kirotas tuust ni kõnõlõs, koh saa. Heliste Leida om eloiä elänü seto leelot, käsitiüd, söõgikultuuri üteh kandõh. Soo aasta kõrrald' tä kats näütüst uma imä käsitiõe ja kogodõ välläpanõkiga. Au Leelokandjilõ.

Seto lauluperimusõ veebileht, mis soost suvõt sai valmis tett, sai avvu – lokulavva Eesti rahvatandsu ja rahvamuu-sika seltsilt.

Raamatu'

Rahasepä Rainer avald' 2022. aastal mitu raamatut: luulõkogo „Ma saisa suurtii veereh“ ja latsiraamatu' „Miitsirk Jako“ ja „Mesilane Jako“.

Vananurmõ Ilmar kirot' ja avald' romaani „Petserimaa taevahelgid“.

Kauksi Ülle avald' näüdenidõ kogomiku „Hitivabrik“ ja luulõkogo „Vaest lätt üle“.

Tull' vällä „Maailmade vahel. Ello Kirs Setomaal kogutud lood, 1938–1940“. Soo om kaalukas kõüde' Eesti Kirandusmuuseumi folkloristika osakunna safast „Monumenta Estoniae antiquae VIII“.

Ilmu järjekõrdnõ setokiilne Täheke. Hüä, ku latsilõ om lugõmisvarra.

Ilmu Kuurmaa Lenna raamat „Elu Ilmaveerel“ Setomaal elämise röömõst ja murrist. Raamat om küll eestikiilne, a Setomaa-teemalinõ.

„Nigu nõidus“ esietendusel.

Sundelli Harri pilt

Seto vägi suvõl Võro maakunna tandsupeol.

Nageli Aigari pilt

Novembrikuuh sai valmis katsas raamat safast „Setumaa kogumik“, mis soovoori om keskendünü Luhamaa kandilõ ja Seto Instituudi aoluulõ.

Esä Jevgenist ilmu raamat „Valguseks saanu“, koh seeh mälestüisi esä Jevgenist ja timä hindägi kirotoť juttu.

Seto rahvarõivaraamat joud trükikuast vällä 2022. aasta viimätsil päivil.

CD' ja muusika

CD Baaba ja Ka „Üülaul“ ilmu uma kulu ja kirjuga.

Sool suvõl tull' Zetodõl vällä kuvvõs stuudioalbum „Lätsi pitto“, tuu om õkkapiteh hüä ja ütehiskva. Kitt Lõivu Merlin. Leima Matis tekk Kiiora ja

Hõimu kõrvalõ viil mano Senati-nimelidsõ kooslusõ. Helülooming om sagõhöhe helinä kullõdav läbi õhumeedia.

Tiätri

OUT tiätri Kauksi Ülle „Nigu nõidus“ tull' lavalõ Obinitsah.

Taarka Perimustiätri Vananurmõ Ilmari „Petserimaa igatsus“ läts täüsküünile tõist huuaigu.

Tormi Pireti iistvõõdõt Talina tiätri Veerna Vorkats tekk mitu tükki: „Jussikõsõ säitse sõpra“ ja muusikali „Tandsotahvaja“ ni laululaaditaja“.

Talina võrokõisi selts mänge Kauksi Ülle „Kolm hinnapakmist“ (etendüse' ka Obinitsah).

Lavakunstikateedri 31. lennu II kursus mänge etendüst „ABC-kiräoppusest Traadi Matsi ja Shakespeare'i Williamini“. Kursusõ juhõndaja Anu Lamp küsse jo sügüse lupa kasuta' minu 1990. aastail tõlgit Hamleti monoloogi, mis ilmu aokiräh Vikerkaar umal aol. Loomulikult anni lua hüä meelega ja kats nuurmiist, kiä' toda etendüseh ette kanni', olli' hüä' lugõja'. Siikhotsil tulõda miilde, õt Taarka Perimustiätri mänge ka nii 10 aastat tagasi maaha terve „Hamleti“ Merca ja Sarvõ Oiõ ümbrepantuna'.

Näütüisi ja muud

Luhamaal tetti soo aasta alostusõh vallalõ vahtsõnõ külāmaja.

Saatse muuseumih avati Elise Rosalie Aunalõ pühendet näütüs.

Seto Ateljee Galeriih oll' suvõhuuol Jalaja Nasta käsitüünäütis timä tütre Heliste Leida iistvõttõl.

Obinitsa muuseumi kuurih oll' Sundelli Harri fotonäütis.

Obinitsa pidi suurõmbat rahvapito, 25. juunil tähistedi külä edimädest kirjapant kõrast 370 aasta müüdäsaamist. Kiristäjä Arvis või jo õga aia-maa mutimulgust potikildõ vällä võtta', mis vanõmba' mitmit saandit, a ku kiräh õi olõ', vot sis õi olõ' joht.

Sündmuisi

Obinitsa 370 kavah oll' kõgõkülāhummogusüük Obinitsa muuseumitarõ iih, avaminõ Mokornulga kooriga lipuväläku pääl, Obinitsa OUT tiätri Obinitsa aoluust luulõlendu saanu tükki „Nigu nõidus“, Obinitsa kooli vilistläisi kokkotulõki võtt' iist Tarrosõ Aira, õdagu oll' Müürimäe talo Kaooroh Baaba ja Ka ni Lenna ja Lauri ütiskontsert.

Juuli edimätsil päivil peeti maaha XV leelopäiv üteh Seto Folgiga. Tormi Piret and' 10

punkti Reegi maja mano avat vahtsõlõ püünele. Folk om parhilla' hindäkõrdamisõ pääl.

Setomaal olõ-i suvõl inämp nädälivahetust, koh teküs inemine saa kotoh päävä- vai muud vanni võtta', kõik aig tulõ olla', minnä' vai valmista'. 9. ja 10. juulil olli' III avat talla päävä'. Üle Setomaa olli' käsitüüinemisõ vasta võtmah käsitüühuvilisi. Rahvast tull' pallõ, kohe inämp, kohe vähämp, a pallõ külälisi hulga noid peris huvilisi oll', om esiküsimus. Terveh nädälivahetus oll' ümbretsõõri üritüisi ja sündmuisi täüs – Võroh oll' perimustandsõ festival ja Treskih Seto jaanituli. Noidõ pidodõ külälisi johtu inne vai peräst meilegi.

August lätt täütsä käest ar', kõik oll' nigu üts suur sündmuisi kett ja olõ-s aigu seto rõivitki kohenda', muudku olõ' ja tulõ'.

Seto Kuningriik oll' timahava Luhamaal. Terve kevväi Luhamaa nulga iistvidäjä Leima Aarne, kelle pikä tegutsõmisõ tulõmusõna oll' aasta alostusõh Luhamaa vahtsõnõ külāmaja avat, kasvať murru maja ümbre. Põvvanõ oll' ja murokõnõ kidusi. Kuningriigipäiv oll' sookõrd kuumarabandusõeelsest saisust külāhudisõmisõni. Murõhtu' setokõsõ' loe-s ilmatiatõ hoiatuisi, näe-s saopilve pilti õga olõ-s inämp kunitidõh ka tuud saoeelset hallu tunda'. Tulõmus oll' valgidõ rõividõga muah, lugõmalda suur rõivakaõhõ.

Muidoki andsõ ilm „Seto Odüsseia“ proovitüküle uma hullusõga mano. Veesaarõ Anne oll' produtsent, kiä kofas kotusõpäält ja üle Eesti kokko seto vai võro juuriga näütlejitt, üteh lei' tandsja', Leima Matis tekk muusikat. Tapõlusõstseeni' olli' eht mudamaadlus ja vihm tekk kõva koolitusõ, õt minga arvõsta' vabaõhuetendusel. Luuta' või, õt 2024. aastal kõik tükki lavastõt saa.

Setomaa sai vahtsõ ülembsootska, Luhamaa ettevõtja Gomozova Anzelika. Nuursootskas valiti latsikuningriigih Katariina Lee Saarekivi.

Setomaal käve aamõtligult koõtmah ka Eesti Vabariigi president Alar Karis kuuh provva Sirje Karisõga. Käve' Verska Gümnaasiumih, Härmä tsäsona man, kaiva' „Nigu nõidus“

OUT teatri esietendüst Obinitsah, käve' ka Kuningriigih Luhamaal.

Kuningriigist kostipäivä, kostipääväst paasapäivä, paasapääväst maapäivä ja omgi sükus käeh.

Maapäivä pidäminõ om inämbält jaolt no' siihpuul kontrolljuunt. Karoonalukutakaholõk läts üle sõalukuholõkis.

Murõligus tege õigõusu kerigu Moskva patriarhi sõakitminõ ja taplõjidõ õnnistaminõ. Tuud om kuulda' ka Eesti kerigu Moskva harost. Ukraina kiildse Moskva kerigu ar' õgatahes.

Vabarna Jalmar tiin jätkuvalt suurõ joonõga muusikat ja kodomaad. Treski vahtsõ lava pääl panti toimõ inspiratsioo-nifestival. Kumu kuuldu kavvõndahe. Tulti lähkost, tulti kavvõst.

Sügüsidõ käudas kõiksugu huvireisel, kiä projektitamisõga, kiä koolituusil, kiä leelotamisõga, kiä niisama umal kulul. Opitas Makedooniast, Moissacist, Gruusiast, Aluksnest, Sardiiniast, tiid kost viil.

Seto Käsitüü Kogo om hariigust vaiksõmp olnu, a mardilaadol olti jo vällä vahtsõ ilosa kallendriga ja võeti vasta suurõ ja kavvaoodõt Seto rahvarõivaraamadu tellimuisi. Seto jouluvana tuu hüvvilõ latsilõ!

Seto Instituut sai kontrolljoonõ taadõ jäävidõ matusaidu plaani' internetti üles panda'. Ka suur-suur tüü, mis viil uut inemisi käest tiidüst mano.

Setomaa Turism toimis ja turism toimus. Jaapanlaisi om jo Sarvõ Oiõl mitu tükki seto rõivilõ pant, lätläisi käu. Eesti pensionäri' tulõva' inämbüs jo mitmõs kõrd.

Muuseumi' omma' tegutsõmah, võetas eläjit, parandadas katussit.

Teid tougatas vallalõ. Piir viil pidä ja valimistsüstitamisega om seeni viil piiri peet. Kaõ õnnõ Verska Gümnaasiumi remondirahast, miä jäi valimisvõitlusõ rattidõ vaihõlõ.

Jätsemi hüväste hulga seto keeli kõnõlõjidõga, näutes Hõpõhelmidõ raudvara Ravva Siinaga. (25.09.1930 – 20.02.2022) ja seto juuriga poliitiku Tuliku Üloga (11.05.1957 – 30.04.2022) Leinämi!

Vahtsõlt aastalt uutva' inemisõ' rahu, õnnõ rahu.

LATSINULK

Merca

HEDO JA LUMÕKÕNÕ

JO MÄRDIKU LÕPUH NAKAS LUMMÕ SADAMA. KATÕ PÄÄVÄGA TULL' ÕKS HÜÄ UNIK MAAHA. HEDOKÕSÕLÕ PÕLVIST SAATI. VÄIKO INEMISÕKÕNÕ OM JO MATAL. LUMÕUARMÕH KUKÕRDÕLLA' OM ÜTEST KÜLEST VAIVALINÕ, A TÕÕSÕST KÜLEST VAHVA KAH. IMÄ-ESÄ LITSÕVA' LAPJUGA LUMÕ TII JA RATU PÄÄLT AR', TAH SAI SÕS KERGEHE ASTU' JA OLLA'. TALSIKUU ALGUSÕH TULL' VIIL INÄMP LUMMÕ MAAHA JA

KOTUSSÕ', KOHE TUUD KOKKO LITSTI, OLLIVA' JOBA HEDOLÕ ÜLE PÄÄ. SUURÕ'-SUURÕ' UARMÕ'. A LUMMÕ SATAS VIILGI MANO. „MAMMA, KOST LUMI TULÕ?“ „EIS' NÄET JO, ÕT TAIVAST.“ „A KUIS LUMI TAIVAHE SAA?“ „NII KU VIHMG. A KU KÜLMEHTÄS, SAA VIHMAST TAIVAH LUMI.“ „KUIMUUDU?“ „VIITSILGAKÕNÕ VÕTT KÜLMÄ KÄEH TÕISTMUUDU KUJO. KU SA PANÕT NÄTTÜSEST VII SÜKÄVKÜLMÄ, SAAT IÄKUUBIKU'. NOID OM SUVÕL LÄMMÄGA HÜÄ JOOGI SISSE PANDA', JAHOTAS.

A TALVÕL TULÕ KANGÕ KÜLMÄGA KA VESSI PÄÄLE IÄ. SÕS SAAT TAH UISOTADA', KU MÕISTAT.“ „SA' KÕNÕLÕT IÄST, A KUIS LUMI TULÕ?“ „KAE', TSIRGUKÕNÕ, VIITSILK OM KORGÕH, PILVE PÄÄL. SÄÄL NAKAS KÜLMEHTÄMMÄ JA ÕGA VIITSILK VÕTT TAH UMA KUJO. KU OM LÄMMÄMP AIG: KEVVÄI, SUVI VAI SÜKÜS, OLÕT ÕNNÕ ÜTS VIHMASTILK, TÕISI MUUDU, ÜTESAGAMANÕ. A TALVÕL, KÜLMÄGA VÕIT OLLA' SÄÄNE, KUIS TAHAT, TÕISTMUUDU. TUU OM VIITSILGÕLÕ PIDOPÄIV: ÕGAÜTS VÕTT UMMAMUUDU

VURHVI. KÕNÕLDAS, ÕT KATTÕ ÜTESUGUMAST LUMÕKIBÕNAT VAI RÄITSÄKÄT OLÕ-ÕI ILMAH OLÕMAH. JA KU PILV SAA NÄID TÄÜS, TETÄS KU SAALI USS VALLALÕ JA INNIDSE' VIITSILGA' TANDSVA' TAIVAST MAAHA, ÕGAÜTS UMAH ILOSAH KLEIDIH.“ „MAMMA, KU LUMMÕ SATAS, TUU OM SÕS SUUR LUMÕ TANDSOPIDO?“ „NII OM, TSIRGUKÕNÕ.“ „TULKÕ' MU'KA TANDSMA!“ HÕISKAS HEDOKÕNÕ NI TSIROTAS LUMÕSAOH. „VÕEH, MÄÄNE ILLOS KADRILL!“ PESS MAMMA KÄSSI KOKKO.

Setomaa aolehe telmisõ hind lätt kallibast

Kõkkõ ilma ütehhaardnu hindu nõsõminõ jätä-äi putmalda ka Setomaad. Aoleht Setomaa, mis om nii kavva, ku mi mäletä, õks masnu õnnõ 12 eurot aastagah, tuu tege üts euro kuuh, lätt no' vahtsõst aastagast kallibast. 2023. aastaga 1. jaanua-

rist nakas aolehe aastaganõ tellimus masma 18 eurot, mis tege 1,50 kuuh. Võrrõldõh muu kraami hinnaga om tuu õnnõst väigokõnõ rahakõnõ. Mi looda, õt Setomaa aolehte tellitäs õks edesi.

Setomaa toimõtus

- Setomaa aoleht tulõ Setomaa valla elänikõlõ õkva ja massulda kodo postkasti.
- Kõik tõõsõ, kiä' tahtva', saava' aolehte 18 euro iist aastagah kodo telli'.
- Setomaa aolehe tellimus sobis hõste ka kingtusest, näütusest imäle, esäle, vanavanõbilõ, sõsarõlõ, velele, sõbralõ, latsõlõ, ristilatsõlõ ...
- Setomaa lehte saat telli' ka aastaga joosul, telmisõ aig pia-ai pääle nakama 1. jaanuarist. Võit telli' ka 15. märtsil, 20. mail, 18. oktoobril vai ütskõik kuna.
- Tellimus tetäs harilikult ütest aastagast, a pallõ' vanõba' inemisõ' telvõ' poolõst aastagast ja tuu kõlbas kah.
- Setomaa aolehte **SAA-AI TELLI' POSTKONTORIST**, a õnnõ Seto Instituudist. Telmisõ jaost saatkõ' e-kiri info@setoinstituut vai helstäge' **5627 3889** (Helen).
- Aoleht tulõ trükist kuu tõõsõh poolõh ja joud postkasti kuu peräotsah.

VANA AASTAGA LÕPUNI MASS AOLEHE TELLIMUS VIIL 12 EUROT,

A KIÄ ILDAST JÄÄ, SIIS VAHTSÕL AASTAGAL SAAT ÕKS TELLI', A SÕS JO 18 EURO IIST.

Setomaa

Õnnitlõmi tillõkõist vallakodanikku!
ELIISE-REBECA KOZER

Sündmusõ' Setomaal

- 6. jaanuaril** kell 17 talsipühi teenstüs Verska kerkoh.
- 6. jaanuaril** kell 18 talsipühä' Luhamaa külämajah.
- 7. jaanuaril** kell 12 talsipido Satserinna nulgah Saatse muusiumih.
- 7. jaanuaril** kell 12 seto päiv Talina jouluturul.
- 7. jaanuaril** kell 12 piirakidõ opitarõ Taarka Tarõh.
- 7. jaanuaril** kell 18 Võro maakunna kultuuritüütäjidõ, raamadukogodõ ja muusiumidõ tüütäjidõ pido Võro Kandlõh.
- 8. jaanuaril** kell 12 Seto rahvarõiva-raamadu esitlüs Verska Kultuurimajah.
- 8. jaanuaril** kell 16–18 seto talsipido Tarto Raekua platsi pääl.
- 10. jaanuaril** kellä 16–17.15 Setomaa suusasafa 1. etapp Verskah.
- 13. jaanuaril** kell 18 valla vana-vahtsõaastaga pido Seto Tsäimajah.
- 17. jaanuaril** kellä 16–17.15 Setomaa suusasafa 2. etapp Verskah.

SÜNNÜPÄÄVÄ' JAANUARIH

Leima Aarne – 61 1. jaanuar sootska, Seto Kongressi Vanõmbidõ Kogo liigõh	Reinsaare Maie – 62 14. jaanuar Sõsarõ leelonaane	Suvisilla Voldemar – 77 30. jaanuar Velõ' laulumiiis	Zinaida Kütt 84 Raja Jäeger 83 Milvi Kvetkovski 83 Juta Toobre 83 Laine Tagarand 83 Endel Kapten 83 Hilju Press 82 Aide Meitus 82 Enno Kojus 82 Aleks Kõiv 81 Jevgenia Saltun 81 Liia Talalajeva 80 Zinaida Kõomägi 78 Vassili Jallai 78 Tetiana Chabanova 77 Galina Ladvik 76 Minna Hainsoo 76 Maime Kapten 76 Aino Lillik 76 Feliks Keldrimägi 75 Taimi Varinurm 74 Viktor Dreskov 74 Tamara Ankipova 73 Helju Mikitalo 73 Tiina Paasik 73 Jevgeni Sõtševski 73 Heino Lahe 73 Uuno Prost 73 Mati Kadak 73 Viktor Mõisja 72 Alli Vels 72 Hille Reidla 72 Helgi Rumask 71 Taali Linnumets 71 Leo Lillmaa 71 Paul Kudre 71 Leo Salumägi 71 Helve Tammekun 70 Väino Reidla 70 Luule Malahov 70 Liia Raudkett 70 Leo Küppar 70
Lõivu Ene – 59 1. jaanuar lehelugõja Petserih	Kriguli Meelis – 54 15. jaanuar keraamik	Laanetu Nikolai – 77 29. jaanuar luudustiidläne	
Külvik Helen – 48 2. jaanuar Mokornulga koori leelonaane, Seto Instituudi kirotaja	Kapteni Maime – 76 16. jaanuar Leiko koorih laulnu leelonaane	Linnamäe Lauri – 42 30. jaanuar aokiränik	
Kooseri Kärt – 36 2. jaanuar Meremäe-Obinitsa naiskoori laulja	Enno Maria – 86 17. jaanuar Leiko koorih laulnu leelonaane	Võsu Veera – 73 31. jaanuar kunstnik	
Tillo Piret – 56 4. jaanuar Siidisõsarõ leelonaane	Kina Silvia – 89 18. jaanuar Helmise koorih laulnu leelonaane	Verevmäe Väino – 64 31. jaanuar lehelugõja Petserih	
Kruusamäe Meelike – 39 5. jaanuar Verska Naase' leelonaane	Reinsaare Liina – 37 20. jaanuar Siidisõsarõ leelotaja	Lennuki Ülle – 61 31. jaanuar Sorrõseto leelonaane	
Ogarjova Tatjana – 83 8. jaanuar Seto erämuusiumi pernaane Radajal	Mürkheina Leo Aleksei – 78 25. jaanuar Hõpõhõimu pillimiiis	Setomaa Vallavalitsus suuv õnnõ:	
Blumi Urve – 61 8. jaanuar Meremäe-Obinitsa naiskoori laulja	Kimmo Helme – 83 28. jaanuar Ilolisõ leelonaane	Aleksandra Juhkam 93 Juliana Lillmaa 92 Olga Toomik 92 Alla Saare 90 Silvia Kina 89 Nikolai Kuusing 88 Pavel Kina 88 Helvi Tirp 87 Olga Tammiste 87 Elmar Palok 87 Alla Shepotilenko 87 Valve Kuuste 87 Maria Enno 86 Alli Vagase 85 Valentina Dõrlova 85 Galina Kütisaar 84 Eve Ämarik 84 Laine Kõrgemäe 84	
Hainsoo Minna – 76 12. jaanuar Helmise leelonaane, sõnolinõ	Eksini Silvi – 81 29. jaanuar Helmekaala' leelonaane		
Luigasõ Inara – 64 13. jaanuar sootska, poliitik, ettevõtja	Talalajeva Liia – 80 29. jaanuar Petseri 2. Keskkooli innine direktor ja oppaja		

Aig om rassõ, eelektri kallis,
naabri sõah ja ilmah segi, mia om
väärt ja mia ei. Olõ-i midägi siih
mõttõtult kuluta' ja vasta taivast rahha
pauguga laskõ', tsirkõ ja eläjit hirmuta'.
Kiä kimmähe saa-i ilma paugulda,
saatkõ' raha Ukrainahe. Kiä' huulva'
puhtast õhust, luudusõst, inemisi
kõrvakuulmisõst, umatsist, tugõgõ'
nuid, kinkõl tukõ vaia – vannuinemisi,
vaesitlatsi, haigit, ütsikit inemisi,
kodolda kassõ-pinne vai hoitku'
tagavara, õt talv üle ellä'.
Mõni künnel uma hubisõva
leegikesega hoit süäme lämmä
ja valgustas huulmisõ
ja häädüsega vahtsõst aastat.

**HELGET AASTALÕPPU
JA ÕNNÕLIKKU VAHTSÕT AASTAT!
RAHU SAAGU' MAAPÄÄLE!**

Setomaa toimõtus

Sundelli Harri pilt

MARIA KÕLLAMÄGI

10.04.1931 – 18.11.2022

Lahkunu om Satserinna
nulga laulunaane Kõlla-
mäe Mari. Satserinna
nulga rahvas mäletäs
timmä ku pikäaigsõst
Saatse Pühä Paraskeva
kogodusõ liigõt, kerigu-
koori lauljat ja koorijuhti.
Kundrusõ ni Saabolda
küläh kostu' pallõ aastit
õks Mari leelolaulu' ni
vana' viie'.
Igäväne mälestüs!

Leinämi

† Stanislav Gamzin
† Mati Liider
† Indrek Linnamäe
† Eeva Peebo